یاش تورکستان

تورکستاننک ملی قورتولوشی اوچون کوره‌شوچی آیلق مجموعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نچی ییلنک ده‌قابر-ندان چیقا باشلاغان	اوقتوبر (برنچی تشرین) 1934	سان 59

بوساندا:

1 — تورکستاندا فرقه تازه‌له‌شی نتیجه‌له‌رنده‌ن — باش مقاله

2 — تورکستاندا برنچی بیش ییللق یکونی — طاهر

3 — ملتله‌ر جمعیتی وه ساویت حکومتی — مصطفی

4 — قافقاسیا، تورکستان وه اوقراینا ممثلله‌رینک پروته‌ستوسی (فرانسزچا-تورکچه)

5 — تاریخی حقیقت وه ساویت سیاستی — ایسه‌ن تورسون

6 — عبدالله اولانی — عبدالوهاب

7 — تورکولوغ پروفه‌سور بانغ — سعادت

8 — شهیدله‌ریمزگه حرمت — دوقتور صالح جان

9 — «تورکستان تورک گه‌نچله‌ر برلگی»نک بایرامی

10 — هندستانداغی تورکستان مهاجرله‌ری آراسندا — تورکستانلی سیاح ع. ق

11 — عیاض اسحاقی بیکنک اوزاق شرقداغی حرکتله‌ری مناسبتیله

12 — آفغانستان ملتله‌ر جمعیتنه کیردی

13 — ساویت روسیه‌نک وضعیتی

14 — تورکستان خبرله‌ری

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولیازمىلار ئامبىرى

قوزغاليش — «تايمس» غازيتاسينڭ 22نچى سەنتابر سانىدا تور كستاننڭ قازاغستان قسمندا بو سوڭ وقتلاردا بويوك بر عصيان چيققانلغى حقندا قيسقا بر خبر باسيلغان. عصيان كوتەريلگەن جايلار ساويت عسكرى توپلاريله يير ايله يكسان قيلينغانلار. اون ميڭدەن اون بيش ميڭگە قادار كيشى توتولوب قازاغستاندان سورولگەن ايمشلەر.

عيني خبر لوندوننڭ «نيوس كرونيكل» غازيتاسندادا باسيلغان.

بر آز وقتدانبەرلى بيز قازاغستان غازيتالارينى آلالماسدان قالغان ايديك. باشقا تور كستان غازيتالارينڭ بزگە كيليب ييتكەن سانلاريندا بو قوزغاليش حقندا، طبيعى، هيچ بر قانداى خبر يازيلماغان. «قازاغستاندا عصيان بولا بيليرمى ؟» ديگەن سوراقا: «طبيعى بولا بيلير» جوابى توغرو كيلەدر. قازاغستان أولكەسى تور كستاننڭ باشقا قسملارينا نسبتاً آيريچا آغير وضعيتدە ياشاماقدادر. بر طرفدان مالدارچيلق خوجالغى قيراتيلغان («ياش تور كستان»نڭ 57نچى سانيغا باقيلسين) قازاق تور كلەر، ايكنچى طرفدان ايكينچيلك اوچون يارارلق ييرلەرينڭ كوب قسمندان، ساويت حكومتى ملى سياستى نتيجەسندە، محروم بولوب قالغانلار. قازاق ييرلەرى روسلار فائدەسيگە اوتوب كيتكەن. اونڭچون قازاغستان أولكەسندەگى روسيە بولشەويزميگە قارشى نفرت تور كستاننڭ باشقا قسملارنداغندان اكوچليرەكدر.

باياقيش تور كستان تور كلەرى اوچون ياريق دنيا قاراڭغى بولدى. توكولگەن قانلارنڭ دريا، كوزلەرندەن آققان ياشلارنڭ سيل بولوب تورغان چاغندا، «جان آچيرى» بولماسدان باشلارينى قارا بولوت كبى قاپلاغان كوچلو دشمانغا يالغزچاسينا قارشى توروبدرلار. تور كستان تور كلگى! نفرەتيڭنى تيرە گلەت؛ صفيڭنى كوچلەنتر؛ اوزيڭلە برابر ملى قوزغالوش، ملى استقلاليت يولندا باشقا تورك، قافقاسيا وە آوقراينا خلقلاريلە قول بيريشيب قانخور جلادلاريڭدان اوزيڭنى ساقلا!

* * *

اوتونچ: تور كستاندان قاچيب چيقيب، نيشابورغا كيلمش دولت تاشەن باى توغانمزنڭ تولوق آدرەسينى بيلوچيلەر تيزرەك «ياش تور كستان»غا معلوم ايتسەلەر ايدى. باشقارما.

تور كستاندا فرقە تازەلەشى نتيجەلەريندەن

تور كستاندا فرقە صفلەرينى تازەلەش ايشينە كيريشيلگەنينە ايمدى بر نيچە آى بولدى. سوڭ نتيجەسينى ئەلدە ايتش برآزدا دوام ايتسە كيرەك. بونڭلە برابر ايمديگەچە تور كستان ساويت غازيتالارندا چيققان معلوماتە سويكەنب يورتمزدە ديكتاتورلق قيلماقدا بولغان فرقەنڭ حقيقى يوزى حقندە حكم بيريش ممكندر. ايستەر آيريم جمهوريتلەردەكى فرقە صفلەريني تازەلەو قوميسيونلارى باشلوقلارى، ايستەردە عموم اورتا آسيا فرقە صفلەريني تازەلەو قوميسيونى رئيسى پەتەرس فرقەغا كوب يات عنصرلار كيريب كيتكەندەن شكايت ايتەدرلەر. يالغز تاشكندنڭ اوزندە تيكشيريلگەن 4 ميڭ فرقە اعضاسندان %23ى، يعنى تورتدە بريننڭ فرقەدان چيقاريلغانليغيني كورسەتونك اوزى بوحقدا يتەرلك تصور بيرسە كيرەك. شونىدە قيدايتش كيرەك، كە تاشكنددە فرقەغا يازيليش اولدوقچا آغير شرطلارغا تابع توتولغان. نامزدلەرنڭ فرقە غايەلەرينە چيندەن بيريلگەنلكلەرى، ايشلەشكە يارارليقلارى كوب سيقى كوزەتيلەر ايدى. باشقا رايونلارغا كيلگەندە پەتەرس بار اعضانڭ يوزدە 60 حتى 90يغا قادارى چيقاريلغان ييرلەر بارليغينى سويلەيدر. («پراودا ووستوكا»نڭ 28. 7. 34 تاريخلى نسخەسنە باقيلسين.) تاجيكستاندا فرقەدان چيقاريلغانلار نسبتى يەنەدە يوكسەكدر. پەتەرس وە باشقالار فرقە صفلەريني بوتونلەى قاپلاب آلغان يات عنصرلار، «تيسكەريچى»، ملتچيلەرگە هجوم ايتەدرلەر. اصل مسئلە سادە شوندانغينا عبارت ايمەسدر. بولشەويك تازەلەوچيلەرى فاكتلەرنى كورسەتسەلەردە سببلەريني ايضاح ايتمەيدرلەر.

ايستەر ساغ، ايستەر سول، ايستەر سوسياليست، ايستەردە ملتچى بولسون — ديكتاتورلق قيلوچى فرقەلارنك بوتونيسى هەر زمان صفلەرينڭ اوز غايەلەرينە يات عنصرلار طرفدان توتولوب كيتووى قورقوسنە معروضدرلەر. بو قورقو ايسە او فرقە غايەلەرينڭ خلقنڭ اجتماعى قورولوشى وە ملى منافعنە اويوب اويماماسيلە متناسبدر. فرقە غايەلەرى خلق

کوبچیلگی منافعی وه احوال روحیه‌سنه نه قادار یاقین بولسا، «قورقو» او نسبتده آز بولادر. تیریسنچه، حاکم فرقه خلقنڭ ملی غایه وه منافعندان اوزاقلاشدیقچا اونڭ صفله‌ری اوچون تهلکه‌ده او نسبتده آرتادر. بر فرقه‌نڭ پروغرامینی قبول ایتمه‌ی توروب‌ده فرقه‌غا کیروچیله‌رنڭ بوتونیسینی، هه‌ر زمان اخلاقاً توبه‌ن دیب کورسه‌تب بولمایدر. حقیقت هیچ‌ده بوندای ایمه‌س. بونگله بز تمایلسز بولشه‌ویك فرقه‌سنه کیروچیله‌رنڭ بوتونسینی «حقلاماق» ایسته‌مه‌دیگمزنی کورسه‌تمه‌کچی بولامز. بولشه‌ویك فرقه‌سی فرقه‌لیلار اوچون گنه ایسته‌ر گونده‌لك حیاتدا، ایسته‌رده حقوقدا مستثنا بر وضعیت یاراتمشدر. مه‌نه بونڭ تأثیریله بولشه‌ویزمگه ایناب کیروچیله‌ر ایله بر قاتاردا صرف اوز باش فائده‌سی، قازانچ کوزه‌توچیله‌رده بولشه‌ویك فرقه‌سنه تولوشمشدر. بزنڭ تورکستاندا، آینقسا اوکتوبر انقلابی باشلارندا فرقه‌غا یالغز اخلاقاً توبه‌ن عنصر لار رغبت کورسه‌تدیله‌ر، تولوشدیلار.

مه‌نه بو حقدا په‌ته‌رسنی تیڭله‌یلیك.

او، «مه‌ن 12 ییل بوندان اول قومونیست فرقه‌سی مرکزی قومیته‌سی تورکستان بیوروسی اعضاسی صفتیله تاشکنده‌ده بولغان ایدم. او زمان اشتراك ایتدیگم فرقه قورولتاینده مذاکره ایکی کون چوزولگه‌نی حالده ریاست هیئتی سایلی آلماغانمزنی ایسله‌یمه‌ن. آخردا تورکستان بیوروسی ریاست هیئتینی فرقه مرکزی نامندان کورسه‌تونی لازم تاپقان ایدی» دیدر. («پراودا ووستوکا» 24. 5. 34).

اوز آرا اوز اعضالاری ایچنده‌ن ریاست هیئتی سایلی آلماغان بر فرقه‌نك اخلاقی وه معنوی سویه‌سینی بیلگیله‌ش قیین بولماسا کیره‌ك.

مه‌نه شو فرقه طرفندان توزولگه‌ن حکومت قالای ایدی؟ په‌ته‌رس بونی‌دا آچیق کورسه‌تب بیرمه‌کده‌در.

او، «تورکستان ساویت جمهوریتی حکومتینه کیمله‌رگنه کیرمه‌دی؟ حکومت اعضاسی اولاراق قاراقچی (اوغرو) لاردان‌دا بریسی کیریب

آلغان ایدی. اونی همه‌سی‌ده بیله‌رله‌ر ایدی. بز بو وضعیتنی برطرف ایتمه‌ك نیتی بیله‌ن ایشچی وه زحمتکش (تورکستانلی) له‌ر قاتاریدان پروله‌تار صنفی ایشینه چینده‌ن بیریلگه‌ن کشیله‌ر قیدیرارکه‌ن کوب قینالدیق. او زمان روس یولداشلاریمزنڭ بر قسمنده حاکم بولغان مستملکه‌چیلك احوال روحیه‌سنده‌ن قورقوب، روحاً ایزیلیب قالغان (تورکستانلی) یولداشلار اوز کوچ وه به‌جه‌ریکلله‌رینه شو قادار ایناچسز ایدیله‌ر، که حکومتکه کیریشده‌ن‌ده قورقارلار ایدی» (*) دیدر. (24. 5. 34 ده چیققان «پراودا ووستوکا» داغی په‌ته‌رس سوزله‌رینه باقیلسین).

تورکستاندا بولشه‌ویك فرقه‌سی وه ساویت حکومتینڭ قایناغی مه‌نه شو «اوغرولق» وه «مستملکه‌چیلك» کبی غیر طبیعیلکله‌ردر.

بوندان 12 ییل کیچدی. کوب گنه اوزگه‌ریشله‌ر بولدی. ایمدی فرقه صفله‌رنده تورکستانلیلارنڭ سانی کوب. اونلار حکومتکه کیریشده‌ن قورقوش، تارتینیش بر طرفدا تورسون، اورون اوچون تارتیشادرلار. فقط بونگله برابر «اوغرولار» فرقه ایچنده قالیب کیلمه‌کده، «مستملکه‌چیلك» کوچه‌یب گولله‌مه‌کده‌در.

مه‌نه بو حقدادا په‌ته‌رسنی تیڭله‌گز — او: «اوزبیکستاندا قوئوپه‌راتیفله‌رگه توله‌نگه‌ن حصه‌لاردان 20 میلیون سوم سرمایه توپلانغان. بو سرمایه‌نك 15 میلیونی اسراف ایتیلب بتیریلگه‌ن» دیدر.

(«پراودا ووستوکا» 26. 7. 34).

(*) «Кто только не входил в пр-во Туркреспублики? Туда примазался даже б. конокрад. И все об этом знали. Когда мы, с целью устранения этого положения, стали подыскивать честных, преданных делу пролетариата людей из низов, из рабочих и трудящихся, то нам долго приходилось уговаривать этих товарищей, которые были настолько забиты тогдашним колонизаторским размахом, существовавшим среди части русских товарищей, были настолько робки, не верили в свои силы, что боялись войти в правительство.» Из речи Петерса. («Правда Востока», 24. 5. 1934).

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

«مستملکەچیلك»نی کورسەتمەك اوچون پەتەرس حیرت ایتیلەجەك
قادار غریب، قیزیق حادثەلەر حکایە ایتەدر. I — نومرولك اون نابریقا-
سندا روسلاردان یامان محصولنیدە چورق ایتمەسدەن قبول ایتدیکلە-
ری حالدا اوزبیکلەر کیلگەندە یوق یردەن غاوغا چیقاریب قوباللق قیلا-
درلار. («پراودا ووستوکا» 34 .7 .21). ینە عینی غازیتادا پەتەرس
تاجیکستاندان تورلو حادثەلەر نقل ایتەدر. روسچە «تاجیکستان قوممو-
نیستی» غازیتاسی أدارە کاتبی، تاجیکستان قومیسارلار شوراسی رئیسی
رحیمبایوفنگ نطقینی باسیشدان باش تارتقان. نچین باسماغانلیغی حقندا
رحیمبایوف طرفدان بریلگەن سوراتقا «بزدە سزنگ نطقگزدان قیزیقراق،
مهمرەك ماتەریاللار بار» دیب جواب قایتارغان.

یاخود مەنە ایکنچی بر حادثە: تاجیکستان اجراقومی رئیسی شاە
تیمور: «فلان یولداشنگ واغونی قایدا تورادر؟» دیب دوشنبە (ستالین
آباد) استاسیونی باشلوغینا مراجعت ایتەدر. استاسیون باشلوغیدا «بیلمە-
یمەن» دیب جواب بیرەدر. شاە تیمور اوزینگ تاجیکستان اجراقومی
رئیسی بولغانلیغینی، او آدامنگدە مهم بر ایش اوچون کیرەکلگینی
سویلەب، درحال اوکشینگ واغونی یرینی تاپیب بیلدیریشنی سورایدر.
استاسیون باشلوغیدا «سزنگ کیم بولغانلغگز مەنگە نیمەگە کیرەك. باریگ
اوزیگز قیدیریب تاپیگ» دیدر.

دوشنبە فرقە فعاللاری توپلانیشندا بو حادثەلەرنی حکایە ایتوچی
پەتەرس: «مەنە بوندای مثاللاردان کوب گنەسینی نقل ایتە آلار ایدم. بونلار
بو یرلەردە روس شووینیزمینگ چوقور اورناشقانلیغینی کورسەتەدر»(*)
دیدر. («پراودا ووستوکا» 34 .6 .16).

(*) «Шотемор обратился к дежурному по станции с вопросом: «Где находится вагон такого-то товарища?» Дежурный по станции ответил, что он не знает. Тогда тов. Шотемор заявил: «Послушайте, я предс. ЦИК Таджикстана, мне срочно нужно найти этого товарища, выясните пожалуйста, где его вагон.» Дежурный по станции ему ответил на это: «А какое мне дело, кто вы. Идите сами и ищите.»

تورکستان «مستقل ساویت جمهوریتلەری»ندەن برندە عادی بر
روس مأمورینگ دولت باشلوغی دیب اوتورتولغان کشیلەرگە قارشی
معاملەسی بوندای بولغاندان سوك، حقی، حقوقی هیچ بر صورتلە تأمین
ایتیلمەگەن بایاقیش عادی تورکستانلیلارنگ حالی اوستندە اوزون تفصیلاتغا
کیریشیب اوتورونگدا کیرەگی بولمای قالادر.

«روس شووینیزمی»(*) کورونوشلەرندەن توقان تصور آغیرلیغینی
تیکیسلەو وە یا هیچ بولماغاندا برآز یەگیللەتو اوچون پەتەرس «یرلی
ملتچیلك» تظاهراتندان هەم حادثەلەر کورسەتەدر. بوندای چیقیشلارنگ
ایگ آغیرلارندان بری اولاراق، خوقند پاختا اینستیتوتندە روس اوقو-
چیلارغا بر نیچە آی ستەپەندیوم بیریلمەگەنینی، اوزبیك اوقوچیلارغا بر
نیچە آیلاب اولدەن بیریلگەنلیگینی نقل ایتەدر.

ایمدی، یرلی ملتچیلکنگ ایگ آغیر حادثەلەرندەن دیب کورسە-
تیلگەن شو حادثەنگ یوقاریداغی یرلی خلقدان چیقغان مسئول ایشچیلەر-
گە قاراش، وە یرلیلەرگە قیلنغان معاملە حادثەلەرینگ ایگ یومشاغی
بیلەن تیگلەشترمەك امکانی بارمی؟ طبیعی هیچ بر صورتلە مقایسە ایتب
بولمایدی.

تورکستان قوممونیستلەری ملتچیلگی، روس بولشەویکلەری طر-
فندان یوروتولوب کیلمەکدە بولغان، تورکستانلیلارنگ ایگ ابتدائی ملی
حقلارینی انکار وە ملی بەنلکلەرینی تحقیر، سیاستندەن توغوب، اونگ
تأثیری آستندا کوچەیوب کیلمەکدە بولغان بر حادثەدر. تورکستانلیلارنك
بوکونگی روس طلبەسنە، کیلەجەکدەکی «حکومت باشلوغی»نا وە
«مستقل تاجیکستان جمهوریتی رئیس جمهوری»نە تحقیر آمیز معاملەدە

(*) «روس شووینیزمی» تعبیرینی بولشەویکلەر ایسکی «مستملکەچی» اورنیغا
قوللانادرلار.

«... Я бы мог привести еще много таких примеров, и эти примеры исключительно характерны. Они говорят о том, что тут еще глубок великодержавный шовинизм.» Из речи Петерса. («Правда Востока», 16. 6. 1934.)

بولونوچی روس غازیتاسی أداره کاتبی وه استاسیون باشلوغی دیب قاراوغا حقلاری بار.

فرقه صفلەرینی تازەلەو بیلەن تورکستاندا وضعیتنك یاخشیلانیشی احتمالی بارمی؟ قطعیاً یوقدر. بزنگ ملی غایه باقیمندان بولشەویك دیکتاتورلیغی، موسقوالیلار اوستوملیگی توردوقچا هیچ بر تورلو یاخشیلق کوتوب بولمایدر.

فرقەدان چیقاریلغان کریم اوغلی اسملی بر تورکستان قوممونیستینك سویلەمش اولدیغینی نقل ایتدیکلەری «بز تورکستانلیلار اوچوندە روسلارنی قووب چیقاراجاق، قیراجاق بر فرصت، زمان کیلیب تالار» دیگەن احوال روحیه دوام ایتب، اوسوب باراجاقدر.

ایمدیگەچە تورکستان ملتچیلەرینك ایگ شدتلیسی یالغز تورکستانی روسلار حاکمیتندەن قوتقاراجاقمیز، دیر ایدی. ایمدی ایسه بر تورکستان قوممونیستی «روسلارنی قیراجاقمز» دیمه کدەدر. مەنه بو، ساویت روسیه ملی سیاستینگ یوتوغیدر. تورکستانداغی فرقه صفلەرینی تازەلەش ایشندەن ایمدیلك چیقاریلا بیلەجەك نتیجه شودر...

* * *

تورکستاندا برنچی بیش ییللق یکونی

قیشلاق خوجالیغی

II.

ساویت روسیه پلانی قیشلاق خوجالیغینی ماکینەلەشترمه کچی بولدی، برنچی بیش ییللق ایچندە قازاغستاندا 75 موتور-تراقتور استاسیونی (MTS) 164 (MPS)، تورکستاننگ «اورتا آسیا» دیب آتادیقلاری قسمندە 130 MTS قورولدی. 1930نچی ییلی اورتا آسیادا یالغز 15 MTS بولغان.

1932نچی ییلی قازاغستاندا 5476 تراقتور بار ایدی («سوسیالدی قازاغستان» .34 .1 .16). اورتا آسیادا ایسه 1927نچی ییلی 1610، 1930نچی ییلی 8000، 1932نچی ییلی اون میگ تراقتور بولغان.

(„Ср. Азия“ کتابی وه «تورکمەنسکایا ایسکرا» غازیتاسی 34 .1 .15) پاختا ایکیننده ماکینه قوللانماق ایشی بیش ییل ایچندە شو درجەگه کیلگەن: 1932نچی ییلی 659 میگ هەکتار یر تراقتور بیلەن هایدالوب، 341 میگ هەکتار یر ماکینه بیلەن ایکیلگەن وه 200 میگ هەکتار یردەکی پاختا ایکینی ماکینه بیلەن ایشلەنگەن. („Ср. Азия“ Стр. 46)

تراقتور پارقلاری، ماکینەلەرنگ سانینی ساناب کیلگەن بر ساویت پلانچیسی «تراقتور پارقلارینی فائدەلەنو ایشی، تراقتور وه باشقا ماکینەلەرنگ وضعیتی کوب گنه تیلەککه اورون قالدیراجاق درجەدە آغیردر» دیدر. کولاب رایوندا پارقدا توپلانغان یدی یوز یکرمی توقوز ماکینەنگ یالغز بر یوز توقسان ایکیسندەن فائدەلەنیلگەندەن بحث ایتوچی «پراودا ووستوکا» غازیتاسی (34 .7 .2) ساوخوزلارنك کیریده قالولاری سببینیدە شوندا کورسەتەدر. تورکستاندا قیشلاق خوجالیغینی ماکینەلەشترو ایشینی تیکشیروچی بر ساویت متخصصی، تراقتور پارقلارینا تولدورولغان تراقتور وه باشقا ماکینەلەر اکثریتینگ تورکستان شرائطینه اویمایدورغان شکلدە قورولغانلیغینی 1934نچی ییلیغنا آنگلاتوب اوثورادر. تورکستاننگ بوکونگه قادار کیلگەن قیشلاق خوجالیغی قورولوشندا، ایکین یرلەری وضعیتینگدە ماکینه ایشینه اویغون بولماغانلیغینی، اوگا بوندای شکل بیره بیلمەك اوچون بوکونگه قادار قول تاقیزیلماغان تدبیرلەرگه کیریشیش، بونگ اوچوندە کوب گنه وقت مادی وسائط لازم بولغانینی سویلەیدر. اوکشی دنیانگ ایگ مکمل ماکینەلەرینی کیتریب پارقلارغا تولدورغان بیلەن، اونی قوللانا بیلوچی، حاضرلقلی ماکینیست بولماغاچ هیچ فائده چیقماغانینی سویلەیدر.

تراقتورچی، ماکینیست اسملەری بیریب کیتریلمه کده بولغان روس مهاجرلەری کوبچیلگی بو ماکینه قارشیسنددادا تورکستان سو خوجالیغی قارشیسندا بولغانی قادار عوام، قارادر. ماکینەنی بیلوچیلەری بولسا، تورکستان شرائطینی بیلمەیدرلەر. نتیجەدە تراقتور پارقلارینا تولدورولغان ماکینەلەر عادتاً سرکی مالی شکلینی آلیب، باقمسزلقدان پاسلاب وقت

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

اوزدوقچا اوز اوزندەن بوزولوب ایشدەن چیقماقدادر.

تراقتور، ماکینە دیب مست بولوب یورگان ساویت حکومتی بوتون أولکەدە ایش حیوانینی قیریب بیتردی. بوکون تراقتور، ماکینە ایش حیوانینگ بوتون وظیفەسینی کورە آلماغانلیغی بر طرفدا تورسون، اوز ایشینەدە یارامای یاتادر. تورکستان شرائطندا ماکینە بیلەن ایشلەو، بالخاصە پاختادا ایشلەب چیقارو بهاسینی آزالتا آلمای یاتادر. ایش حیوانی یوق. تراقتور پارقلاردا زنگلەب یاتادر. بونگلەدە ایکین ایشی آقسایدر. ساویت حکومتینگ طلب ایتدیکی محصول چیقمایدر. اودە تورکستان دهقانلارینی قارا تاقتاغا یازوب آچ قالدیرادر.

ساویت حکومتی قیشلاق خوجالیغینی سوسیالیزە ایتشکە قراربیردی. بوتون ساویتلەر اتفاقندا، او جملەدەن تورکستاندا دهقان وە مالدار خوجالقلاری قوللەکتیفلەشتریلە باشلادی. 1928نچی ییلی خوجالقنگ 2%ی قوللەکتیفلەشتریلگەن ایدی. 1932نچی ییلی بو نسبت 65%-71% گە چیقاریلدی.

1932نچی ییلی قازاغستانداغی کمبغل وە اورتا حاللی چاروالارنگ 77%ی قوللەکتیفلەشتریلگەن بولدی. بو تاریخدە قازاغستاندا 4848 قولخوز خوجالیغی وە 302 (دولت طرفندان أدارە ایتیلەدرغان) بویوك ساوخوز خوجالیغی تشکیل ایتیلگەن بولدی. بو ساوخوزلارنگ 187سی مالدار ساوخوزلار ایدی.

عینی تاریخدە اورتا آسیادا 38 ساوخوز قورولغان بولوب، بونك 32سی پاختاچی ساوخوزلاردر.

قوللەکتیف خوجالق سیستەمینگ تورکستان خلق خوجالیغندا قالدیر-دیغی ایزلەرنی وە اونگ تورکستان خوجالیغنا نە درجەدە یاراماغانلیغینی پاختاچیلق بیلەن مالدارلقدا کورمەك ممکندر.

تورکستان پاختاچیلیغی هەکتار اونومی درجەسی بیلەن سیمسیق باغلانغان. اونگ اقتصادی اورنینی تعیین ایتوچی عامللەرنگ اڭ مهمیدە شبهەسز شو اونوم مسئلەسیدر. بز ساویت منبعلارینگ اونوم مسئلەسی او-

ستندە بیرگەن معلوماتینی کوزدەن کیچیرسەك، بو جهتدەن ایگ کوب آقسا-غان خوجالق جنسینگ ساوخوز بولغانلیغینی، قولخوزلارنگدا اونی تعقیب ایتدیگینی کورەمز. آیریم خوجالقلاردادا کورولمەکدە بولغان آقسا-شنگ سببینی بوتونلەی باشقا جهتدە قیدیریش کیرەك. اونگ آقساشی اوگەی بالا معاملەسی کوروشندەن، ساویت حکومتینك اونی سیقیشتریشندان توغادر. بوکون ساویت حکومتینگ اوزیدە اونومنی آرتیریش اوچون قولخوزلارغا توپلانغان دهقان کتلەسی منفعتینی اونومگە باغلاشینی توشو-نمەك مجبوریتی سیزمەکدەدر.

تورکستان مالدارلیغینگ اوچرادیغی فلاکتنی اوقوچیلاریمز «یاش تورکستان»نگ 57نچی سانداغی باش مقالەدەن اوگرەندیلەر. 1917 نچی ییلی یالغز تورکستان قازاق-قیرغز چاروالاری قولندا 50 میلیون باشدان زیادە مال کورسەتیلەر ایدی. ایمدی برنچی بیش ییللق پلان سو-کندا ساویت حکومتی بوتون أولکەدە، اهالینگ باشقا طبقەلاری قولندا-غی مالدا داخل بولغانی حالدا، 15,5 میلیون باش مال کورسەتوب تورادر. («سوسیالدی قازاغستان» 11. 1. 34؛ «پراودا ووستوکا» 20. 4. 34).

تورکستاننگ «اورتا آسیا» دیب آتادیقلاری قسمندا 1931نچی ییلی 17 میلیون باش مال کورسەتیلەر ایدی. 1933نچی ییلی بو سان 9 میلیون 617 مینگگە توشکەن. («پراودا ووستوکا» 20. 4. 34).

بالخاصە سوڭ ییللاردا ایگ کوب یریك مال جنسلەری قیریلمشدر. مثلا: 1933نچی ییلی آتنگ 52%ی، تویەنگ 73%ی قیریلغان. بر نیچە ییل بوندان اولنە قادار تویەسینك سانی اعتباریلە تورکستان برنچی صفداغی مملکتلەردەن بری ایدی. حتی بر نیچە ییل بوندان اول بوتون دنیادا موجود تویەنك 1/10ی، ساویتلەر اتفاقنداغی بارلق تویەنگ یارمی-سندان آرتیغی تورکستاننگ قازاغستان قسمنە توشەر ایدی.

مەنە تورکستان مالدارلیغینگ اوچرادیغی بو فجاعتنگ ساویت حکو-متینگ قولخوزلاشتریش وە اوتراقلاشتریش سیاستی نتیجەسی بولغانلیغینی 1932نچی ییلی 17 سەنتابر تاریخلی فرقە مرکزی قراری آچیق کور-سەتمەکدەدر. بو قرار قازاغستان فرقە مرکزی، اونگ باشندا تورووچی

موسقوا باش آگەنتی غولوشچەکین قوللەکتیفلەشتریش وە اوترا قلاشتریش سیاستینی ایشکە آشیریشدا قازاغستان محلی شرائطینی کوزدە توتماغانلق، او حقداغی اخطارلارغا نظر سالماغانلق، بونگلە بونداى آغیر فاجعەنی یاراتقانلق بیلەن عیبلەنەدر.

ساویت پلان سیاستی نتیجەسندە قازاغستان خلقینا یاشاتیلغان بو فجاعتنی یاقیندادا میرزویان تکرارلاب اعتراف ایتب اوتدی. («قازاغستانسکایا پراودا» 8. 7. 34).

تورکستانداغی ساویت بیش ییللق پلانینگ بر مادەسیدە کوچەبە وە یاریم کوچەبە اهالینی اوتورتوش ایشی ایدی. برنچی بیش ییللق پلان سوگندا، قازاغستان، قیرغزستان، تورکمەنستانداغی کوچەبە وە یاریم کوچەبە اهالی بوتونلەی اورناشتریلماقچی ایدی. قازاغستان فرقە مرکزی 1932نچی ییلی 230 مینگ کوچەبە خوجالیغینگ اورناشتریلغانلیغینی، قیرغزستان حکومتیدە عینی تاریخدە کوچەبەلەردەن 70%ینینگ اوتورتیلغانلیغینی بیلدیردیلەر. 1933نچی ییلی سوگندا بو ایش ساویتلەر اتفاقی مرکزی اجراقومی طرفندان تیکشیریلدی. نتیجەدە قازاغستاندا باری 77 مینگ خوجالقنگ اورناشتریلغانلیغی، قیرغزستانداغی رقمنگدە 35%نی کیچمەگەنلگی، بونلارنگدا خوجالق باقیمندان بوتونلەی غیر موافق اورونلاردا زورلە اوتورتیلغانلیغی آنگلاشیلدی. («پراودا ووستوکا» 10. 7. 34). بو زورلە اوتورتیلغان جماعت کوپچیلیگینگدە قایتادان کوچوب کیتکەنینی بز ینە ساویت مطبوعاتندان اورگەنوب اوتورامز.

«یاش تورکستان» بو حقدادا اوز قاراشینی آچیق کورسەتیب کیلمەکدەدر. بز بو یوروتولغان مەتوددا یرلەشترو ممکن بولماغانلیغی، بونگ خلقغا فائدە ایمەس، ضرر کتیرەجەگی حقندا یازوب کیلدیك. وە دائما ساویت حکومتینگ بو سیاستندەدە خلقمزغا قارشی صمیمی نیتدە بولماغانلیغنی سویلەدیك. مەنە بزنگ بو قاراشیمز بوکون رسمی ساویت وثیقەلاری بیلەن تصدیق ایتیلیب توروبدور.

بوکون قیزیل روسیە دیکتاتوری — ستالین، تورکستان قازاق-

قیرغزلارینگ ساویتلەر اتفاقی دائرەسندە اوتەیەجەکی وظیفەنی، اتفاقنی حیوان وە حیوانی محصولات بیلەن تأمین ایتشدە دیب کورسەتەدر. بونگ اوچوندە اونلارنگ کوچەبە مالدار حالندا قالا بیریشلەرینی، بوندای خوجالق یوروتونك سوسیالیست حتی نوقول قوممونیست خوجالق سیستەمندەدە ممکن بولغانلیغینی سویلەب، قازاغستان فرقە کاتبی ئەرمەنی میرزویانغا بو استقامتدە تعلیمات بیریب اوتورادر. („Казак. Правда“ 28. 6. 34.)

بر نیچە ییل بوندان اول «تویە بیلەن سوسیالیزمگە ایریشیب بولمایدر»، «تورکستان خلقینی تورلو حیات پایەلەرینی آتلاتب توغرو سوسیالیزم جنتیگە کوتوروب چیقارماقچیمز» دیب آلداب، بونگچوندە معصوم خلقنگ اوزینی قیریب، مالینی تالاب یورگان قیزیل روس ایمپەریالیستلەری بوکون سوسیالیست حتی نوقول قوممونیست خوجالیغی دورندەدە تورکستان خلقینی تویەدە یوروتماقغا قرار بیریب اوتوروبدرلار. ساویت روس سیاستینگ بوکورونوشیدە تورکستان خلقی اوچون اولگیسی قادار ضررلی حتی اوندان دها قورقولودر...

طاهر.

* * *

ملتلەر جمعیتی وە ساویت حکومتی

کوبدەنبەری کوتولمەکدە بولغان ساویت روسەنگ ملتلەر جمعیتنە کیرمەسی مسئلەسی نهایت اوتکەن آینگ 18ندە ایشکە آشیریلدی.

بولشەویکلەر ایمدیگەچە ملتلەر جمعیتی اسمنە قوللانمادیقلاری هیچ بر یامان، چیرکین تعبیر قالدیرمادیلار. «بین الملل اوغرولار برلگی»، «تالانچی ایمپەریالیستلارنگ بین الملل بورسەسی» وە «تاپیشما اویی» („Дом Свиданий“, „Maison de rendez-vous“) دیگەن تعبیرلەر بولشەویکلەرنك ملتلەر جمعیتی آدرەسنە سویلەدیکلەری اینگ یومشاق سوزلەر سانالار ایدی.

بولشەویکلەر، ملتلەر جمعیتی وظیفەسینیدە «یەگی ایمپەریالیزم سوغوشی حاضرلاماق»، «بورژوا صلحپرورلگی کبی یالغان سوزلەری بیلەن

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

خلق كتلەسينى وجدانسزچاسنا آلداتماق»، «وەرساى معاهدەسينك ياراتديغى تالانچيلق شرائطينى ساقلاماق»، «ساويت روسيەگە قارشى سوغوش وە هجومنى حاضرلاماق» ديگەن شكللەردە كورسەتب كيلديلەر. بولشەويكلەر، هەر قانداى بر دولتنك يەگيدەن ملتلەر جمعيتنە كيريشينى ساويت روسيەگە قارشى سوغوش وە تجاوز حركتندە اشتراكنى بوينغا آليش ديب كورسەتەرلەر ايدى. مثلا: وقتيلە آلمانيانك ملتلەر جمعيتنە كيريشينى بولشەويكلەر شونداى ديب آتاغانلار ايدى. («كيچيك ساويت ئەنسيكلوپەديسنە» باقيلسين). توركيەنك ملتلەر جمعيتنە كيريشينى ايسە قيزيل موسقواليلار «كمالچيلەرنك آوروپا قاپيتاليستلەرى قارشيسندا باش ايگووى» ديب ايضاح ايتب، توركستانداغى ساويت روس غازيتالارى بو مناسبتلە يازغان مقالەلەرينەدە «قاپيتاليستلارغا باش ايگو» ديگەن باشليق قويغانلار ايدى.

مەنە ايمدى بر نيچە يلنى بونداى فائدەسز، نتيجەسز، شدتلى تنقيدلەر بيلەن كيچير گەندەن سوڭ ساويت حكومتينك اوزى شو ملتلەر جمعيتينك اعضاسى بولوب اوتورادر. مسئلەنك أڭ قيزيق جهتى ساويت حكومتينك ايمديگەچە «ايك تجاوزكار ميليتاريست مملكت» ديب آتاب، «ساويت حكومتنە قارشى سوغوش وە باسقين حاضرلاوچى» ديب عيبلەب كيلديگى فرانسەنك ياردەمى بيلەن ملتلەر جمعيتنە اعضا بولا بيلگەنلگيدر.

ملتلەر جمعيتى اعضاسى كوبچيلگى ساويت حكومتى اوچون ايمەس، فرانسە وە بو مسئلەدە فرانسەنى ياقلاوچى اينگلتەرە وە ايتاليا اوچون گنە تاوش بيريب اوتورادر. اعضاسينك كوپچيلگى (ملتلەر جمعيتينك بوتون اعضاسى 52 دولتدر) ساويت حكومتينى رسماً تانيماغان ملتلەر جمعيتنە ساويت حكومتينى اعضا قيليب كيريتو او قادەردا قولاى بر ايش بولمادى. موسقوا بولشەويكلەرينك سرمايەدار دوستلەرى، اونى بوكونگەچە ملتلەر جمعيتندە جارى بولغان يەگى اعضا قبول ايتمەك ترتيب وە عنعنەلەرنك بوتونيسندەن آزاد ايتب، استثنائى بر معاملەگە تابع توتدورماق اوچون بوتون حيلە وە كوچلەرينى صرف ايتديلەر. بونك اوچوندە ساويت حكومتنە ملتلەر جمعيتى اعضاسينك بوتونيسى نامندان دعوتنامە يوباريشنى لازم تاپقان ايديلەر، فقط بونى قيلديرا آلماديلار. بر هافتا اوزانغان زحمتلى، پردە آرقاسى چاليشمالارى سوڭنداغنا دعوتنامەنك قانونى بولووى اوچون لازم بولغان اصغرى درجە، يعنى اعضانك اوچدە ايكيسى امضاسى توپلانا بيلدى. ملتلەر جمعيتى شوراسندا ساويتلەرگە دائمى اعضالق اورنى بيرو اوچون مجلسدەكى اعضانك بر آغزدان قبول ايتووى، يعنى قارشى تاوش بيروچى بولماووى كيرەك ايدى. بونى چيقارو اوچون بعضى بر اعضانى تاوش بيرودەن ساقلانوغا راضى قيلغانلارى كبى، حتى بر اعضاغا توپلانيشقا كيلمەسليگينىدە توصيە ايتديلەر. بونداى حركتلەرنك ملتلەر جمعيتينك توتدينى معنوى موقع ايلە نە درجەدە اويوشا بيلديكلەرى وە اونك اعتبارينا قانداى تأثير ايتولەرى اوزى بر توشونەرلك مسئلەدر. بر قانچا معتبر آوروپا، اينگليز وە فرانسوز غازيتالارى بو مناسبتلە ملتلەر جمعيتنە آغير هجوملەردە بولونديلار. اونلار ملتلەر جمعيتينى «مداهنەچيلك» وە «اوز قانون اساسينى قيمتدەن توشوروب تاشلانديق بر كاغد پارچاسينا آيلانترغانلق» بيلەن عيبلەديلەر. ملتلەر جمعيتينك ساويت روسيەنى اعضالققا قبول ايتوگە آتالغان توپلانيشندا ايسويچرە ممثلى موتتا (Motta) موسقوا بولشەويكلەرينى عيبلەب بر نطق سويلەدى. بو نطق ملتلەر جمعيتى دائرەسندە عادت ايتيلمەگەن درجەدە شدتلى وە كيسكين ايدى. فقط نيمە بولسادا ساويت حكومتى ملتلەر جمعيتنە اعضا بولوب آلدى. او ملتلەر جمعيتنە اوز پرەنسيپلەرندەن واز كيچيب كيرمەدى، اوزينك ملتلەر جمعيتى آدرەسينە سويلەب كيلديگى عيبلەولەرينك توغرو بولماغانليغينا قناعت كيترگەنى اوچونگنە اعضا بولوب كيردى. حقيقتدە ملتلەر جمعيتى نە ساويت روسيەگە قارشى سوغوش وە نەدە اونك توپراغنا باسقين حاضرلاغان ايدى. بوكون ساويت حكومتى اوزىدە قاچيب كيرە بيلەجەگى بر گنە صلح اوچاغى اولاراق ملتلەر جمعيتنە سيغينب اوتورادر. ياپونيا وە آلمانيادان قورقوب كيتكەن موسقوا بولشەويكلەرى ملتلەر جمعيتى قاناتى آستيغا

سیغیندیلار. یاپونیا ایله آلمانیا ایسه ساویت حکومتینه ملتلەر جمعیتندەن چیکیلگەندەن سولڭغنا قورقولو بولوب کورونه باشلادیلار.

قالایچا بو، دنیانگ «ایگ تجاوزکار میلیتاریست مملکتی فرانسه» وه «ایگ ایمپەریالیست دولتی اینگلتەره» باشچیلیغی آستندا بولغان ملتلەر جمعیتی بردەن برە هەمدە بو قادار تیز «صلح ساقلاو تیرەکی» بولوب قالدی؟ — شونی آچیق بیلیش کیرەك، که بو نقطەدە نه ملتلەر جمعیتی اوزینگ بورژوآ ایمپەریالیستیك وەرسای اساسلاریندان وه نەدە ساویت حکومتی اوزینگ «دنیا انقلابی» پرەنسیپلەریندەن ذره قادار فداکارلق ایتمەشدر. هەر ایکی طرفدا اوزینگ ایچکی وه تیشقی سیاستندە بر تاقم استحالەلەر کیچیردی. ساویت حکومتینگ دنیا انقلابی غایەسندەن واز کیچکەنینی اویلاش کبی بولشەویکلەرنگ ملتلەر جمعیتی ساویت روسیه اوستنه هجوم حاضرلاو فکرندەن واز کیچدی شکلندە کورسەتولەریدە توغرو ایمەس.

ساویت حکومتی «دنیا انقلابی» اساسندان واز کیچمەدی. چونکه بو اونگ اوچون بوتونلەی اوز اوزینی انکار ایتو، اوز نیگیزینی ییترودیمەك بولادر. ملتلەر جمعیتی ساویت روسیەگه هجوم فکرندەن واز کیچدی دیبدە سویلەب بولمایدی، چونکه بوندای بر فکر حد ذاتندە بولماغان. ایگ توغروسی بو دنیا قورولوشنداغی ایچکی وه تیشقی شرائطنگ اوزگەریشندەدر. دنیا نسبتاً تینچ وه صلح ایچندە یاشارکەن، سوغوش تهلکەسی بو قادار یاقیندان کورونمەدیگی بر دوردە بولشەویکلەر ملتلەر جمعیتنه قارشی تشویقات یوروتاراق اونگ صلحپرورلگینی ماسقارا ایته بیلەرلەر ایدی. ایندی سوغوش احتماللاری یاقیندان کورولە باشلاغاچ، ساویت حکومتی هەم شرقندان هەم غربندەن امنیتسزلك تویا باشلاغاچ، ملتلەر جمعیتینی ماسقارا ایتمەك تهلکەلی کورونوب قالدی. بو وضعیت قارشیسندا یورەکلەری شیغیللەب کیتکەن ساویت حکومتی ملتلەر جمعیتی بیلەن آڭلاشماق وه اونگ قاناتی آستینا سیغینماق یوللارینی قیدیرا باشلادی.

لەنین اوزینگ «قوممونیزمنگ «سولچول» بالالق خاستالغی» — („Детская болезнь левизны в Коммунизме“) دیگەن اثرندە

«دوشمانیگا فائدەلی شرائطدە سوغوش قبول ایتمەك جنایتدر. فائدەسز سوغوشدان باش تارتماق اوچون کیرەك بولغان آیلانیش، کیلیشمە وه اوزلەشمەلەرنی تطبیق ایته بیلمەگەن انقلابچی صنف سیاسیونلاری هیچ بر نەرسەگه یارامایدرلار» دیدر(*).

اصل ایش مەنه شوندادر. ساویت حکومتی بوکون شوندای اوزی اوچون ضررلی چیقیشی کورونوب تورغان بر چارپیشمادان قاچماقچی. اونگچوندە «آیلانما یوللار قیلیب آڭلاشمالار، اوزلەشمەلەر» قیلماقچیدر.

مەنه بو ساویت سیاستندەگی آیلانیش یول سالو، یعنی تاقتیك اوزگەرمەسینی آوروپاداغی ساویت دوستلەری جدی بر اوزگەریش، حتی آز قالا ساویت حکومتینگ اساس بر استحالەسی شکلندە ایضاح ایتیشکه اورونادرلار.

ساویت حکومتینی ملتلەر جمعیتنه کیریتمەك اوچون قوللانیلغان ایکنچی دلیلدە عینی درجەدە ایشانچسز وه یاڭلیشدر. هەر وقت ساویتلەر اتفاقنداغی 170 میلیون اهالیدەن بحث ایتیلدی. سانکه بو 170 میلیونلق انسان کتلەسی ساویت رەژیمندەن ممنون وه اونگ آرقاسندا ایمش کبی کورسەتیلدی. اگردە ساویت حکومتی اوز قولی آستنداغی اهالینگ اعتمادینه تایانا بیلسەیدی، دنیادا هیچ بر کوچ اونگ اوچون بر قورقو تشکیل ایته آلماس ایدی. بولشەویکلەرنی «بورژوآ صلحپرورلەری» جمعیتینه سیغینوغا آشیقترغان ایگ مهم عاملەرنگ بریدە مەنه شو 170 میلیونلق انسان کتلەسینك اولارغا دوشمانانه قاراشندان توقفان قورقودر. یوقسا بولشەویکلەر نظرندە ایگ حقیر سانالغان تعبیرلەرنگ بریدە شو «صلحپرورلك»در.

بر لکدە 60/70 میلیون تشکیل ایتکەن اوقراینا، قافقاسیا، تورکستان

(*) «Принимать бой, когда это заведомо выгодно неприятелю, а не нам, есть преступление, и никуда не годны политики революционного класса, которые не сумеют проделать «лавирование, соглашательство, компромиссы», чтобы уклониться от заведомо невыгодного сражения».

وه باشقا تورك ايللەرينك موسقوا قيزيل دەسپوتيزمنه (ظلم وه استبدادينا) قارشى آچيق كورەشكه كيچو اوچون بر فرصتگنه كوتمەكده بولغانلقلارينى بولشەويكلەر جوده ياخشى بيلەدرلەر.

ايمديگەچه برگنه صلح ساقلاو مؤسسەسى بولوب كيلگەن ملتلەر جمعيتى ساويت روسيەنى اوز ايچينه آلماقله بر سوغوش اتفاقى تشكيلاتنه آيلانا باشلاغانلق تأثيرى بيرەدر. بزچه سوغوش احتمالى هيچ بر زمان، بو ساويت روسيەنى ملتلەر جمعيتى اعضاليغينا قبول ايتكەندەن سوڭغو كونلەردەكى كبى ياقين كورونمەگەن ايدى.

ساويت حكومتينك ملتلەر جمعيتينه كيريشندەن چيقغان ينه بر مسئله بار، كه اوڭا ايمديگەچه تيگيشنچه اهميت بيريلمەى كيلينەدر. بو كونكى دنيا قورولوشينڭ آچيق وه باريشماس دوشمانى ساويت حكومتينى ملتلەر جمعيتى اعضاليغينه چاقيرماقله، آوروپا دولتلەرى اوز آرا بولغان آڭلاشيلماوچيلقلارينى اوز آرا تاتولق وه صلح يولى ايله بيشه آلماق اقتدارنده بولماغانلقلارينى آچيق كورسەتديلەر. بو ايسه آوروپا اعتبارينڭ مستملكه وه ياريم مستملكه خلقلارى كوزنده توشمەسى ديمەكدر. اينگلتەره وه فرانسه كبى دنيانڭ ايڭ بويوك قولونيالى ايمپەرياليست مملكتلەرى اوز آرا بولغان مسئلەلەرينى بيشمەكده ساويت حكومتينى ياردامغا چاقيرماقله اوز قولونيالارينك تورلو بورچه كلەرنده قولونيا خلقلارينك اوز مفعتلارينا قارشى مجادله يوروتماقدا بولغان بعضى بر كوچلەرنڭده موسقوانڭ ياردام وه حمايەسنه مراجعتى اوچون تورتقو وه حق بيرگەن وه بونداى حركتلەرگه قارشى كورەشلەرنده معناً يوتقوزغان بولماسلارمى ايكەن؟

بز آوروپا منافعينى قوروماقچى بولمايمز، بو بزنڭ ايشيمز ايمەس. فقط اونڭ سياسى حركتلەرندەكى بورولوشلارنى تعقيب ايتب بارماق، اوندان تييشلى نتيجەلەرنى چيقارماق وه اوڭا كوره حكم بيرمەك بزنڭ حقمز وه وظيفەمزدر.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

ملتلر جمعيتنه ساويت حكومتينى قبول ايتشى مناسبتيله

قافقاسيا، توركستان وه اوقراينا ممثللەرينك پروتەستوسى

Genève, le 18 septembre 1934.

A S. E. Monsieur Sandier,
président de la XVe Assemblée.

Monsieur le Président,

Au nom des peuples du Caucase, du Turkestan et de l'Ukraine, nous protestons contre l'admission du gouvernement soviétique et nous lui dénions tout droit de représenter nos peuples et de parler en leur nom.

Nous sommes profondément déçus que l'U.R.S.S. ait été admise à la Société des Nations sans qu'aucune condition n'ait été posée au gouvernement de Moscou, qui a commis des actes d'agression contre nos pays et les tient sous son occupation militaire, qui ne gouverne que par la terreur, qui a introduit le travail forcé et le servage parmi ses sujets, qui, par sa politique néfaste, a affamé nos riches pays.

Un des principaux arguments invoqués par les partisans de l'admission de l'U.R.S.S. dans la Société des Nations, c'est le désir de ne pas laisser dans l'isolement „un peuple de 160 millions d'habitants". Or, nous sommes obligés de souligner que, d'après la statistique soviétique elle-même, les Russes proprement dits, ne font que 52,9% (dans ce nombre sont compris les Cosaques, du Don et du Couban) du nombre total, et le reste de la population, c'est-à-dire presque la moitié, est composée d'autres nationalités, des Ukrainiens, des peuples du Caucase, des Turkestaniens, des Tartares de Crimée, de Volga, de Ruthènes blancs, etc.

Dans ce nombre, les populations du Caucase, du Turkestan et de l'Ukraine représenteront environ 60 millions d'âmes. Tous ces peuples n'aspirent qu'à se séparer de Moscou et de renverser le régime néfaste qui leur est imposé par la force brutale de l'envahisseur contre lequel ils poursuivent et poursuivront toujours avec persévérance leur lutte jusqu'à la libération nationale.

En terminant notre lettre, nous tenons à déclarer à Votre Excellence que, malgré l'admission de l'U.R.S.S., nous sommes décidées à prolonger notre activité auprès de la Société des Nations en défendant les droits légitimes de nos nations. Nous espérons en même temps que les défenseurs du droit des peuples nous aideront dans l'accomplissement de notre tâche dans les cadress de la Société des Nations.

Veuillez agréer, Monsieur le Président, l'assurance de notre très haute considération.

Pour l'Azerbaïdjan: Mir Jacoub, Pp. président de délégation d'Azerbaïdjan.
Pour le Caucase du Nord: J. Tchoulik, ancien vice-président du Parlement.

Pour la Géorgie: A. Tchenkéli, ancien ministre plénipotentiaire de Géorgie en France.
Pour le Turkestan: M. Tchokaï, délégué du Comité national du Turkestan.
Pour l'Ukraine: A. Choulguine, délégué du gouvernement national ukrainien.

جنیوره 18 سه‌نتابر 1934.

ملتله‌ر جمعیتینك 15نچی یالپی توپلانیشی رئیسی سایغیلی ساندله‌ر حضرتله‌رینه

محترم رئیس حضرتله‌ری!

قافقاسیا، تورکستان وه اوقراینا خلقلاری نامندان ساویت حکومتینك ملتله‌ر جمعیتنه اعضا صفتیله قبول ایتلیشنه قارشی بز پروته‌ستومز ایله برابر، ساویت حکومتینك بزنك خلقلاریمز نامندان وکالت ایته بیلیش وه‌سویله‌شکه حقلی اولدیغینی رد ایته‌مز.

مملکتله‌ریمزه تجاوز ایتب، عسکری کوچیله حاکمیت یورگوزوب، یالغز ته‌ررور ایله أداره ایتمه کده بولغان، تبعه‌لارینی قول درجه‌سنه توشورگه‌ن، مشئوم سیاستی نتیجه‌سنده بای مملکتله‌ریمزنی آچلققا اوچراتقان ساویتله‌ر اتفاقینك هیچ بر شرطسز ملتله‌ر جمعیتنه قبول ایتلیشی بزله‌رنی تیره‌ن متأثر ایتمه کده‌در.

ساویتله‌ر اتفاقینی ملتله‌ر جمعیتنه قبول ایتدیریش طرفدارلارینگ أڭ مهم دلیلله‌رینك بریسی‌ده 160 میلیون اهالیسی بولغان بر دولتنی آیریب چیتده قالدیرماسلقدان عبارتدر؛ حالبوکه ساویت استاتستیك معلوماتلارغا کوره، اصل روس دیلگه‌ن خلق بو 160 میلیوننگ یوزده 52,9ینی گنه تشکیل ایته‌در (دون وه قوبان قازاچیلاری‌دا بو 52,9% ایچنه کیره‌درله‌ر). قالغانلاری ایسه، یعنی دیه‌رلك یاره‌یمسی، اوقراینا، قافقاسیا، تورکستان، قریم، ایدیل بویی تاتارلاری، به‌لوروسلار وه سائر غیرروس خلقلاردان مرکبدر. او جمله‌ده‌ن قافقاسیا، تورکستان وه اوقراینا اهالیه‌ری تخمیناً 60 میلیوندر.

بو خلقلار موسقوادان آیریلیش وه اوستونه وحشیانه کوچله قوندورولغان مشئوم ره‌ژیمنی آتیب تاشلاش أمللەرینی به‌سله‌مه کده‌درله‌ر وه بو

مقصدلارینا ایریشیب، ملی استقلاللارینی آلغونچا ساویت حکومتینه قارشی کوره‌شله‌رینی دوام ایتدیره‌جه‌کله‌ر.

ساویتله‌ر اتفاقی ملتله‌ر جمعیتنه قبول ایتلدیگی حالدادا ملتله‌ر جمعیتی قاشندا بز اوز خلقلاریمزنك حقینی مدافعه ایتیش حرکتله‌ریمزنی دوام ایتدیریب باریشغا قطعی قرار بیردیگیمزنی‌ده جنابگزغا بیلدیریب اوته‌مز.

ملتله‌ر جمعیتینك چیزدیغی یولدا یوروتماقدا اولدیغمز بو حرکتله‌رده ملتله‌ر حقینی مدافعه ایتوچیله‌ر طرفندان یارده‌مده بولور امیدنده‌مز.

جنابگزه بویوك حرمتله

آذبایجان نامینا: آذربایجان مرخصلاری هیئتی رئیسی اوچون میریعقوب
شمالی قافقاسیا نامینا: بورونغو پارلامان رئیسی اورونباساری ا. چولیك
گورجوستان نامینا: گورجوستاننك بورونغو فرانسه ایلچیسی آ. چخه‌نکه‌لی
تورکستان نامینا: تورکستان ملی برلگی ممثلی م. چوقای
اوقراینا نامینا: اوقراینا ملی حکومتی وکیلی آ. شولگین

یوقاریداغی پروته‌ستو اسویچره‌نگ دیه‌رلك بوتون بویوك غازیتالارندا باسیلیب چیقدی.

* * *

تاریخی حقیقت وه ساویت سیاستی

«یاش تورکستان»نگ اوتکه‌ن 56نچی ساندا «صحنه‌ده‌ن آتیلغان بر اثر» باشلوغی آستندا خبر بیریب اوتدیگمز تورکستانلی ادیب عوض اوغلی‌نگ «که‌نه خان» اسملی اثری اوستنده‌کی مناقشه اولدوقچا کینگ بر مقیاس آلدی. کوپده‌ن‌به‌ری قازاغستان ساویت مطبوعاتی بیتله‌رینی کوب گنه اشغال ایتب کیلمه‌کده بولغان بو اثر مسئله‌سی بویوك، کیچیك تورلو فرقه وه باشقا ییغنچاقلارنگ‌دا اینگ قیزغین مناقشه موضوعلارینی تشکیل ایتمه‌کده‌در.

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

اثرنگ تنقیدچیله‌ر نظر دقتینی اوز اوستنه تارتقان وه معارف قو-میسارلغینی اونی منع ایتشکه مجبور ایتکه‌ن نقطه‌لاری ایله تانیشیب کیتو بوکونگی تورکستان خلقی احوال روحیه‌سینی اوگره‌نیش باقیمندان مهم بولغانی کبی، ساویت تیل سیاستینی تعقیب باقیمندان‌دا مهمدر.

اسمنده‌ن‌ده آگلاشیلدیغی اوزره، اثر «که‌نه ساری خان» قوزغالیشی تاریخی اوستنده یازیلغان. تورکستانلیلارنگ روس چارلیغنا قارشی قوز-لیش حرکتله‌ری آراسندا غایتده مهم اورون توتقان بو تاریخی حادثه‌نی صحنه اوچون حاضرلاغان صنعتکار عوض اوغلی اوز اثری اوستنده‌گی مناقشه‌لار مناسبتیله سوز آلغاندا، بو موضوع اوستنده اثر یازماق فکرینه کیلگه‌نده‌ن سوڭ، ایڭ اول ممکن بولغان بوتون منبعلارنی تیکشیریب ماته‌ریال توپلاغانینی حتی نشر ایتیلگه‌ن منبعلار ایله قانیقماسدان زماندا بو مسئله ایله ایڭ یاقیندان مشغول بولغان اوره‌نبورغ وه اومسق-سبیریا دائره-له‌ری آرخیفله‌رینی‌ده تیکشیریب چیقغانینی، که‌نه ساری خان حرکتی حقنده کیڭ معلومات وه قطعی بر تصور ایدیندم، دیگه‌نده‌ن سوڭغنا یازا باشلاغانینی سویله‌یدر.

بوتون تنقیدچیله‌رنگ اشتراك ایتدیکله‌ری نقطه، اثرنگ که‌نه ساری خان حرکتینی ایده‌آلیزه ایتکه‌نی، ایسته‌ر که‌نه ساری خان، ایسته‌رده باشقا خاندان افرادینی، تیاترو باقوچیسی کوزنده ملی قهرمان، خلق جان کویه‌ری، یالغز خلق قایغیسینی توشونوب، اونگ اوچون یاشاب، اونگ اوچون أولگه‌ن شخصیتله‌ر قیلیب جانلاندیرغانی وه بونگله فرقه وه ساویت حکومتی نقطهٔ نظرنده‌ن ضررلی ملتچیلك پروپاغانداسی ایشله‌گه‌نیدر.

تنقیدچیله‌رنك بری بو صحنه‌نی کورگه‌ن تماشاچینگ «آه! مه‌ن‌ده ملتم اوچون شوندای بر شخصیت بولا بیلسه‌یدم!» دیگه‌ن تیله‌ك ایله آیریل-غانلیغینی سویله‌یدر. بر باشقاسی، یازوچینگ که‌نه ساری خان حرکتینی آبلای خان‌نگ مقدس بایراغی ایله اورتاغا چیقارماسینی وه صحنه‌گه کیلگه‌ن خلق ممثلله‌ری آغزندان آبلای ایله ته‌وکه‌ده‌ن سوڭ خلقنگ بوندای بویوك ملی حرکت کورمه‌گه‌نلگینی سویله‌تووینی یاراتمایدر. بو

نقطه‌ده ساویت حکومتی وه اونگ منفعتینی توشونوچیله‌رنگ قورقوشغا بر درجه‌گه قادار حقلاری‌دا بار. چونکه، اگرده «چه‌کا»نگ ته‌ررورری قورقوسی بولماسایدی، 1934نچی یلی‌دا بویوك آبلای‌نگ ایزگی بایرا-غی کورونگه‌چ بوتون خلقنگ آیاقغا قالقیب اونی سلاملایاجاغندا هیچ شبهه یوقدی.

اگر عوض اوغلی، اصلینی کورمه‌دیگمز، بو اثرنده تورکستان تاریخینك سوڭ اسارت دورنده خلقینگ روحندان چیقغان بر آتش پارچا-سی دیمه‌ك بولغان بو حادثه‌نی وه بو ملی تاریخی چیقیشنگ ممتاز سیماسی که‌نه ساری خان‌نی تنقیدچیله‌رینگ دیدیگی شکلده جانلاندیرا بیلگه‌ن بولسا، تاریخی وقعه‌نی توغرو کوروب، اونی بوزماسدان نقل ایته بیلگه-نلگینی کورسه‌تمشدر. بز تورکستان ملتچیله‌ری اونی جاندان آلقیشلاب بو موفقیتی اوچون یوره‌کده‌ن قوتلایمز.

بر تاریخی حادثه‌نی بوزماسدان نقل ایته بیلیش وه اوگا صنعت باقیمندان بر شکل بیره بیلیش هه‌ر انصافلی انسان اوچون شایان تقدیر بر موفقیتدر.

فقط تورکستان تاریخی بیله‌ن یوزده‌ن‌گنه تانیش بولغان کشیله‌رگه‌ده معلوم بولغان بو حادثه‌نی، حقیقی جریانینا اویغون بر شکلده تصویر ایتیش ساویت حکومتینك وه ساویت تنقیدچیله‌رینك خوشنه کیتمه‌مشدر. بیطرف کوروشله بو قادار پارلاق موفقیت کورسه‌تکه‌ن وه تماشاچیلار کتله‌سی طرفدان بو قادار جانلی علاقه ایله قارشیلانغان بو اثرنگ مؤلفی ساویت حکومتی غضبنه، ساویت تنقیدچیله‌ری هجومنه معروض قالمشدر.

«که‌نه خان»نگ بالخاصه اهمیتله تنقید ایتیلگه‌ن نقطه‌لاری بر طرفدان اثرنگ عمومی مفهومی حقندا معلومات بیرسه، ایکنچی طرفدان ساویت حکومتینگ نه‌ده‌ن اثرنی صحنه‌ده‌ن منع ایتشکه مجبور بولغانلیغنی آچیب بیره‌در.

تنقیدچیله‌رنگ بریسی «که‌نه ساری» خان‌نی «خلق یولباشچیسی»، «خلق قایغیسینی کوزه‌توچی»، «ملی قهرمان» شکلنده جانلاندیریشنی

اساس خطا دیب کورسه‌ته‌در. که‌نه ساری خان‌نڭ اینیسی، ناوروز بای خاندان عنعنه‌سنه یاراماغان بر حرکتده بولونادر. بوندان غضبله‌نگه‌ن خان اوز اینیسینی اعدامغا محکوم ایته‌در. خان‌نڭ حکمینی قبول ایتکه‌ن ناوروز بای آغاسندان دوشمان ایله سوغوشوب أولووینه مساعده ایسته‌یدر. خان‌دا اونڭ بو اوتونچینی قبول ایته‌در. بونڭ اوزرینه ناوروز بای امانلاشیب، بوز آتقا مینب چیقیب کیته‌در. صحنه‌ده‌کی خلق‌دا اونی تعقیب ایته‌در. صحنه‌گه شوندای شکل بیریله‌در، که تیاترو قاراوچیسی‌دا اختیارسز اوزینی ناوروز بای طرفدا سیزه باشلاب، اونڭ أولومینی بر باترلق دیب قبول ایته‌در.

خان‌نڭ سیگلیسی بوپای اوز ایرینی أولدوره‌در. ایرینڭ رولی‌دا شوندای کورساتیله‌در، که قاراوچینڭ کوزنده بو پای‌نڭ أولدوروی حقلی بولوب چیقادر.

—

مه‌نه شو نقطه‌لارنی نقل ایتوچی ساویت تنقیدچیسی مؤلفنی خان وه خاندانتی ایده‌آلیزه ایتکه‌نلك، اونڭ حرکتینی بر خلق یولباشچیسینڭ حرکتی کبی کورسه‌تکه‌نلك ایله عیبله‌یدر.

بر قانچا یاش ییگیتله‌ر صحنه‌گه چیقیب که‌نه خان حرکتینڭ خلق آراده‌سینڭ عینی بولغانلیغنی، اونگچون‌ده خلقنڭ که‌نه خان آرقاسندا بولغانلیغینی سویله‌یدرله‌ر. اونلارنڭ آرقاسندان صحنه‌گه چیقغان قارتلاردا عینی فکرنی تأکید ایته‌درله‌ر. دیمه‌ك قارتلی، یاشلی بوتون خلق طبقه‌لاری ممثلی خاننی یاقلاب سویله‌یدر. بو نقطه‌ده ساویت تنقیدچیسینڭ خوشینه کیتمه‌یدر. چونکه خلق کتله‌سی ممثلله‌ری آغزندان بوندای تصدیقلارنڭ ایشیتیلیشی تماشاچی جماعته یامان تأثیر ایته‌ر ایمش.

بر تنقیدچیگه کوره «که‌نه خان» خان سایلانیر که‌ن صحنه‌ده اولدوقچا غلبه‌لك بر خلق توپلاب اونلارنڭ خانغا طرفدارلق تظاهراتی کورسه‌تیلگه‌ن، خانلق ییقیلارکه‌ن خلق کتله‌سی رولی یوق درجه‌سنه توشورولگه‌ن. ساویت تنقیدچیسینڭ فغانینی چیقارغان بو نقطه تاریخی حقیقتنك عینی ایمه‌سمی؟ خانلقنڭ ییقیلیشی وه که‌نه ساری خان‌نڭ أولومنده‌ن

تورکستان قازاق خلقندان داها کوب متأثر بولغان بر کمسه بارمی؟

ساویت تنقیدچیسی اثرده بوتون مهم روللارنی خاندان افرادینه هه‌مده اونلار اوچون مثبت بر شکلده اویناتیلغانینی سویله‌یدر. تاریخی حقیقت شوندای بولسا، او نیمه قیلسین؟!

تاریخی حقیقتنی آیاق آستینا آلمایتورغان بولساق، شو خانلارنڭ او زمان خلق یولباشچیسی بولغانلقلارینی، هه‌مده بالخاصه که‌نه ساری خان‌نڭ خانلیغی خلقچیلغی اوچون بولغان ملت قهرمانی بولغانلیغینی قبول ایتمه‌ك مجبوریتنده‌مز(*). اونڭ چاغندا هیچ‌کیم تورکستان خلقینڭ کیریب بارایاتقان قاراڭلق یولینی اونڭ قادار آچیق کوره آلمادیغی کبی اونڭ کبی جسارتلی، فداکارانه آدیم آتقان بر کیمسه‌مزده بولماغان.

شونی‌ده بیلیش کیره‌ك، که تورکستان خلقی او خانلارنڭ یولباشچیلق قیلدیغی دورده بوکونکی ئه‌رمه‌نستاندان کیتریلگه‌ن میرزویان، به‌ردیچه‌فده‌ن ایسمارلانغان باومان، زه‌له‌نسکی کبی تورکستان خلقینڭ «حقیقی یولباشچیلاری» (؟!) حکمرانلیغی دورینه قاراغاندا کوب راحت وه شرفلی حیات یاشاغان ایدی. بونی غولوشچه‌کین‌نڭ اون ایکی ییللق رهبرلگی (نتیجه اعتباریله اوز رهبرلگی) نتیجه‌سی حقندا فرقه مرکزینڭ بیرگه‌ن قراری وه بوکونکی میرزویان‌نڭ اعترافلاری («قازاغستانسکایا پراودا» 8. 7. 34) آچیق کورسه‌تمه‌کده‌در.

غریب بر کورونوش ایمه‌سمی، که تورکستان خلقینی قیریب، ایزیب اوتوردوقلارینی اوز آغز وه قلمله‌ری ایله اعتراف ایتیب اوتورغان او خلق اوچون بوسبوتون یات غولوشچه‌کین، میرزویان، باومان، برویدو وه باشقا بر سورو شارلاتانلار تورکستان زحمتکش خلقینك ییته‌کچیسی دیب کورسه‌تیلیب تورغان بر دورده، او خلق اوچون جان بیرگه‌ن که‌نه

(*) روسچه „Материалы для статистики Туркестанского края“ دیگه‌ن کتابنك 2نچی جلدنده (1873نچی ییل)، «قازاق خلقینك 1732نچی ییلدان 1863نچی ییلغا قادارغی تاریخینه عائد ماتیریاللار» دیگه‌ن اثرده که‌نه ساری‌نی «قازاق خلقینك قایغیروچیسی وه ملی قهرمانی» دیب آتایدرلار (صحیفه 420, 422).

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

سارى خان اوز زماندا خلقینگ ییته‌کچیسی بولغان دیگه‌ن حقیقتنی سویله‌ش گناه سانالادر.

ساویت تنقیدچیله‌ری اثرنگ توزه‌تو بیله‌ن گنه ایشکه یاراماياجاغینی، اونگ بوتونله‌ی یه‌گیده‌ن یازیلیشی کیره‌کلگینی طلب ایته‌درله‌ر. یازوچیدان‌دا اثرینی یه‌گیده‌ن توزه‌رکه‌ن آینقسا خلقنگ ملی روحینی کوته‌ریب سوروکله‌یتورغان، ملتچیلك پروپاغانداسی دیب کورسه‌تیلیشی لازم کیلگه‌ن جهتله‌رینی توشوروب قالدیریلیشینی، ایسته‌ر که‌نه خان، ایسته‌رده باشقا خاندان افرادینك خلقنی قیزیقترارلق بر شکلده ایمه‌س، خلقنگ نفرتینی جلب ایته‌جه‌ك طرزده کورسه‌تیلووینی، اثرگه خلقنگ که‌نه خان حرکتنه طرفدار ایمه‌س، دوشمان بر روحدا بولغانلیغینی، حتی اونی یقودا ایگ مهم رول اویناغانینی چیقاراجاق شکل بیرونی وه سوك صحنه‌ده که‌نه خان‌نگ خلق طرفدان تاشلانغان، حقارت ایتیلگه‌ن بر شکلده أولومینی کورسه‌تونی طلب ایته‌درله‌ر. اثرنگ عمومی آقیمندادا «صنفی منفعتینی تا او زمان «مارقسیزم نقطهٔ نظرنده‌ن» آگلامش، آیرمش» (؟!) بولغان خلق کتله‌سینگ دائما خانلار حرکتنه، او جمله‌ده‌ن که‌نه خان حرکتنه‌ده قارشیلق، دوشمانلق کورسه‌تکه‌نلگی، خان وه خاندان افرادی حرکتله‌رینك‌ده خلق منفعتینی ایمه‌س، اوز منفعتله‌رینی کوزه‌توب، خلقنی ایزو وه استفاده ایتو یولنداغنا یوروتولغانلیغینی کورسه‌ته تورغان بر یولدا باریشی کیره‌کلی تاپیلادر.

ساویت حکومتی منافعی باقیمندان بو طلبله‌رنی اورتاغا قویوچی تنقیدچی، رسمی شخصیتله‌ر یازوچیدان بر درجه‌گه قادار سوزده آلغان بولادرلار. عوض اوغلی بو مناسبتله سویله‌گه‌نده اثرگه انقلابی روح بیروگه بارکوچی بیله‌ن اوروناجاغینی بیلدیره‌در. طبیعی بر تاریخی حادثه‌نگ جریانینی اینجه‌ده‌ن اینجه تیکشیریب، او حقدا اولدوقچا کینگ معلومات وه قطعی بر قناعت ئه‌لده ایتکه‌نده‌ن سوك یازغانلیغینی سویله‌ب اوتورغان بر یازوچی اوچون بوندای بر یوك آستینا کیرمه‌ك او قادار‌دا قولای بولماغاندر. بو یازوچینگ یوره‌گینه سوقولغان بر خنجردر.

ایمدی بو وضعیت قارشیسندا بو تورکستانلی یازوچیدان قالای موفقیت طلب ایتب بولادر.

بو تاریخی حادثه‌نگ جریان تاریخی‌ده کوب ایسکی ایمه‌س. او حقدا یازیلغان اثرله‌رده کوب گنه. اوزی‌ده تورکستان تاریخی ایله علاقه‌دار هه‌ر برکشیگه معلوم بر حادثه. مه‌نه ایمدی ساویت حکومتینگ بو معلوم حادثه اوستنده یازیلغان بر اثرگه بیرمه‌ك ایسته‌دیگی شکل‌ده قارشیمزدا. بوگا تاریخی حقیقتنی تحریف، دولت قوللیه یوروتولماقدا بولغان بر ساخته‌کارلق دیمه‌که‌ده‌ن باشقا بر تعبیر جائز ایمه‌سدر.

یاقیندا اوتکه‌زیلگه‌ن ساویت ادیبله‌ری قورولتایلاری مناسبتیله مشهور روس ادیبی ماقسیم غورکی ساویت یازوچیلارینا خطاباً اوزکوروشله‌ری، اوز تیکشیریشله‌ری آرقاسندا ئه‌لده ایتدیکله‌ری نتیجه‌گه کوره حکم‌بیریب، اوز اجتهاد، منطق، عقل وه انصافلاری حکمنه کوره تصویر ایتوله‌رینی توصیه ایتب، شونداغینا موفق بولاجاقلارینی، شونداغینا قیمتلی اثرله‌ر میدانغا چیقاجاغینی یازیب، سویله‌ب یوردی. مه‌نه ایندی بر تورکستانلی ادیبنك عینیله شو ماقسیم غورکی طرفندان آلغا سورولگه‌ن اساسلارغا اویغون قیلیب یاراتدیغی بر اثرنگ اوچرادیغی فجاعت. روس ادیبنده‌ن حادثه‌له‌رنی اوزکوروش، اوز وجدانی قناعتینگ حکمنه کوره تصویر ایتیلیشی طلب ایتیله‌ر ایکه‌ن، باياقیش تورکستانلی ادیب ساخته‌کارلغه مجبور ایتیله‌در. مه‌نه بوده تورکستانداغی قیزیل روس ایمپه‌ریالیزمی سیاستینگ توغوردیغی فجاعته‌ده‌ن برکورونوش.

ایسه‌ن تورسون

عبدالله اولانی

تاشکندده‌ن آلنغان خصوصی بر خبرده عبدالله اولانی‌نگ شو ییل 25 آوغوست کیچه‌سی توسه‌تده‌ن وفات ایتکه‌نلگی بیلدیریلمه‌که‌ده‌ر.

اولانی‌نگ أولومیله تورکستانگ «جدیدچی نسل» آتالغان بوغو-

تندان ينه مهم بر سيما يوقالدى. بو أولوم طبيعتيله بوتون توركستانليلارنى قايغيرتادر.

عبدالله اولانى 1878دە تاشكندده توغولمشدر. ابتدائى تحصيلينى زمانينڭ مسجد يانى مكتبنده كورمش، حقيقى سوادينى ايسه مدرسەدەن آلمشدر. عبدالله اولانى‌نڭ طبعنداغى بيلگى هوسى اونى مطالعەغا سوق ايتمش وه بو صورتله اونڭ ذهنى عصرى فكرلەرله تولمشدى. عبدالله اولانى‌دە اوز ياشنداغى جديدچيلەرگه اوخشاش اوزينى اوزى يتيشتريب، اوز خلقينڭ مدنى، اجتماعى وه سياسى قايغيلارينى آڭلاياجاق سويەگه ايريشكەن بر ذات ايدى. او 26 ياشندان باشلاب توركستانداغى جديدچيلك حركتينڭ آلغى قاتارندا توروب، بر طرفدان معلملك ايتەرەك توركستاننڭ ياش بوغوننى عصرينا اويغون قيليب يتيشتريشكه، ديگر طرفدان 1905 انقلابندان سوڭرا توغوب اوسه باشلاغان توركستان ملى مطبوعاتيغا ياقيندان قاتناشيب قلميله خلقينڭ اويغانيشى اوچون تريشيب كيلدى. اونڭ مطبوعات بيتلەرندەكى يازيلارى آينقسا شعرلەرى توركستان خلقينك ذهننده عصرى مكتب قورماق، عصرى تورموشغا ايلتيلمەك وه يورتنداغى يابانچى كوچكه قارشى عصرى مفهومده كورەشمە حاضرلغينى كورەك بابلارندا كوب مأثر بولمشدر.

1917نچى يلغى انقلابنى متعاقب بوتون توركستان جديدچيلەرى كبى عبدالله اولانى اوچون‌دە اوڭغاى قيميللاش يعنى توركستان خلقينك مدنى، سياسى تيلەكلەرينه كوره حركت امكانى حاصل بولدى. بو امكان اوزون سورمەدى. ايسيز، كه تاريخ روس بولشەويكلەريگه طرف جلوەلەندى. توركستان خلقينڭ چارلق أدارەسى تضييقى آرقاسندا حاضرلقسز قالغانلغى موسقوا بولشەويكلەرينڭ بزنڭ توركستاندادا موفقيتينى موجب بولدى. «توركستان مختاريت حكومتى» يقيتيليب، اونڭ اورنيغا توركستانليلار قاتناشو حقندان محروم ايتلگەن «توركستان شورا جمهوريتى» قورولدى... بو وضعيت توركستان جديدچيلەرى آراسندا ايكى تورلو فكر آقيمى اويغاتدى. بر قسم جديدچيلەر مرحوم منور قارى رهبر-

لگنده فرقه وه حكومتكه هيچ ياناشماسدان توركستان ملى جبهەسينى ساقلاب قالاراق تورلو يوللار ايله حركت ايتب باريشنى ياقلاغان بولسالار، ايكنچى قسم جديدچيلەر فرقەغا كيريب، فرقه وه حكومت مؤسسەلەرندەن استفاده ايتەرەك ملى غايه يولندا چاليشماقنى ترجيح ايتمشلەردى. عبدالله اولانى مەنه شو سوڭغو قسمدا ايدى. اونڭچون او 1918نچى يلى قوممونيست فرقەسيغا كيردى. 1919نچى يلى عبدالله اولانى «توركستان شورا جمهوريتى»نڭ آفغانستانغا باش قونسولوسى اولاراق بيلگيلەندى. فقط بولشەويكلەر داخلاً داها زياده كوچلەنگەچ، دولت ايشلەريگه قاتناشيب تورغان جديدچيلەرنى مسئول اورونلاردان اوزاقلاشترا باشلاديلار. او جملەدەن عبدالله اولانى‌نى‌دە قونسولوسلق وظيفەسندەن محروم ايتديلەر. اولانى تكرار معلملك‌گه قايتدى وه تاشكندنڭ تورلو مكتبلەرنده تيل معلملگى قيليب، عينى زماندا تيل-آتاما قوميتەسنده چاليشيب توردى.

بر دفعه فرقەغا باشى باغلانيب قالغان كشينڭ اوزينى قوتقارا بيليشى كوب آغيردر. عبدالله اولانى‌دە بو آغيرلقنى اوز باشندا كوردى وه سيزدى. او فرقه ايچنده توروب اوزينڭ آڭلاديغى وه ايستەديگى سياسى حركتنى يورگوزا آلمايتورغان بولدى. اونڭ فعاليتى يالغز معارف وه مدنيت ساحەسندا، «فرقه باش چيزيغى»نڭ بيرديگى تار چيگەره ايچندەگنه ايشلەشدەن عبارت بولوب قالدى.

عبدالله اولانى 1931نچى يلى پروفەسورلق درجەسى آليب، تاشكنددەكى «اورتا آسيا قوممونيست عالى قيشلاق خوجالق مكتبنده» تيل درسى كرسيسينى اشغال ايتب اول زماندانبەرى شول مكتبده معلملك قيلار هەمده اوزبيكستان دولت نشرياتندا چاليشار ايدى.

عبدالله اولانى انقلابدان بورونغو توركستاننڭ ملى مطبوعات وه ملى معارف حياتندا سيلنمەس ايزلەر تاشلاغان بر سيمادر. او توركستاننك روسلق طرفدان معروض قالديغى آغير شرائط ايچنده چيدەملك كورسەتوب خلقيغا بويوك خدمتلەر قيلمشدر. شول باقيمدان عبدالله اولانى اسمينى توركستانليلار سايغى ايله ايسلەرلەر.

عبدالوهاب

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

ایسکرمه: عبدالله اولانی‌نگ وفاتی خبرینی تاشکند غازیتالارندادا اوقودوق. فقط بو غازیتالاردا عبدالله اولانی‌نگ أولومی تاریخی تورلوچه کورسه‌تیلمشدر. مثلا: «قیزیل اوزبیکستان» ایله «پراودا ووستوکا»نگ 8. 28ده چیقمش سانلارندا اونگ آوغوستنگ 25-26 توننده، «پراودا ووستوکا»نگ 8. 30ده‌کی نومروسندا ایسه 8. 24ده أولدیگی یازیلمشدر.

ایکینچیده‌ن: عبدالله اولانی‌نگ قیسقاچا ترجمهٔ حالی تاشکند غازیتالارندا 8. 28ده‌گنه، یعنی وفاتنده‌ن ایکی-اوچ کون سوگرا باسیلیب چیقدی. شونی‌دا آیریچا سویله‌ب اوتمه‌ك کیره‌ك، که «قیزیل اوزبیکستان» اولانی‌نگ ترجمهٔ حالینی «پراودا ووستوکا»دان ترجمه ایتب باسقان. دیمه‌ك مرحومنگ تورکستانلی شاکرد وه دوستله‌ری روس غازیتاسی نیمه یازار ایکه‌ن دیب کوتوب تورغانلار وه عبدالله اولانی حقندا «اورتا آسیا بیوروسی»نگ ناشر افکاردان بورون اوز فکرله‌رینی آچیب سویله‌شکه جسارت ایته آلماغانلار. باشقارما.

*

تورکولوغ پروفسور بانغ

(9. VIII. 1869—8. X. 1934)

شو 8نچی اوکتوبر کونی بوتون تورکچیلك اوچون قایغیلی بر خبر تارقالدی. بویوك عالم تورکولوغ پروفه‌سور بانغ عائله‌سیله براهر یاشادیغی جنوبی آلمانیاداغی دارمشتات شهرنده ایرته‌له‌ب ساعت 10ده ابدیته کوچدی. بانغ‌نگ تیلیمز اوچون قیلغان خدمتله‌ری هه‌ر تورلو آقاده‌می نشریات صحیفه‌له‌رنده 40 ییلدانبه‌ری باسیلیب کیلمه‌کده‌در. بو قیمتلی اثرله‌ر بانغ دان اولگی روس عالمله‌رینك اثرله‌رینه اوخشامایدر. بانغ تیلچیلکنی، روسلار کبی، سیاست یولندا قوللانو اوچون ایمه‌س، علم اوچون وه تورك تیلینگ باشقا تیلله‌ر کبی علمی اساسدا تیکشیریلمه‌سی اوچون یاپار ایدی. او بو ایشنده موفق‌ده بولغان ایدی. روس تورکیات عالمله‌رینگ کوپیسی، بر نیچه‌سی‌گنه مستثنا اولاراق، روسیه‌نگ شرق سیاستینی یوروتوغا یارده‌م ایتوچیله‌رده‌ن یاخود اورتودوقسی کلیساسی ممثلله‌ری بولغان وه روسلاشترماقنگ ایکنچی یولینی توتقان خرستیان میسیونه‌رله‌رنده‌ن‌در.

محترم استادیمز بانغ 40-45 ییللق علمی فعالیتنده وظیفه‌سینك بویوك تورك تیلینی علمی اساسدان باقیب تیکشیرمه‌ك اولدیغینی اصلا اونوتما-

پروفه‌سور دوقتور بانغ
Prof. Dr. Bang-Kaup

مشدر. بانغ‌نگ اثرله‌رنده هه‌ر دائم بیطرفلق وه فوق‌العاده اوتکورلك حاکمدر. اونگ غایه‌سی چوقور علمی توشونچه وه باقیش ایله تورك تیلیمزنی علمی اساسدا تدقیق ایتمه‌ك اولمشدر. بونیگله او، باشقا تیلله‌رنك تدقیقندا قوللانیلغان علمی اساسلارنی تورك تیلینی تیکشیریشده تطبیق ایتمشدر. اونگچون پروفه‌سور بانغ 20نچی عصرده تورك تیلینی تدقیقه اساس وه معین بر اصول بیراگه‌ن ایگ بویوك بر عالم سانالیر. اونگ تورك تیلی اوچون یاپدیغینی بوگونه قادار کیمسه یاپامامشدر. بونیگله أولگه‌ن وه یاشاب‌دا تورك تیلی تدقیقاتی اوچون بویوك خدمتله‌ر کورسه‌تیب تورغان

باشقا آوروپا عالملەری طبیعی انکار ایتلگەن بولماسلار. لاکن علمی باقیمدان بانغ نك قوردیغی اساس وە مستقل نظریەسی ترکیات علمندا اوگا آیریچا بر اورون قازاندیرمشدر. بانغ اوز نظریەلەرینە، کتابلارینا ایچدەن بیریلگەن بر عالم اولدیغی اوچوندر، کە بویوك تورك دنیاسینگ حقیقی دوستی وە محبی اولمشدر. محترم عالم علمله برابر تورك عالمندەکی بوتون حادثاتله سیوینەرەکدەن علاقەدار اولوردی. او سوڭ چاغلار شرقی توركستانداغی قورتولوش حرکتیلە یاقیندان قیزیقیب، باشقا تورك أولكەلەرندەکی ملی حرکتلەرنیدە حقلی وە طبیعی تاپاردی. بزدەکی تورك تیلینی چیت سوزلەردەن تمیزلەمە حرکتندەن كوب سیوینمەكدە ایدیسەدە، او علمی باقیشدان كوردیگی بر تاقیم غیرطبیعیلكلەر وە اساسسز حرکتلەرلە دوستلەشە آلمادی. بانغ اوزینگ ساغلام یولندا چالیشاراق هەر ییل 2-1 علمی اثریلە ترکیات ادبیاتینی سوسلەمشدی. بو سایغیلی عالم کوزندە یالغز بر وە پارچالانماس تورك تیلی بار ایدی. او بوتون عمری بویونچا شو ایناندیغی بولونمەس تورك تیلینی تیكشیردی وە اوگا خدمت ایتدی.

تورك تیلیمز اوچون تیكسز خدمت ایتكەن وە تیلیمزنی باشقا تیللەر آراسندا شرفلە تمثیل ایتكەن بو بویوك عالمنك روحی قارشیسندا بز، عموم توركچیلك طرفدارلاری وە تورك ملتچیلگی، سایغی ایلە باش ایگەمز.

سعادت

شهیدلەریمزگە حرمت

توركستان وە توركستانلیلار تاریخدە هیچ بر زمان سوڭ اسارت دوری قادار فجیع بر دور یاشامامشلاردر. بابالاریمزنگ آتی تویاغینی اوپكەن، اسمینی ایشیتكەندە یرلەرگە قادار ایگیلیب قوللوق قیلغان روسلار بوكون او بابا اولادیگە بویروق بیرمەكدە، بوتون قوتی ایلە توركستانلیلارنگ آرتق بوندان كیین باش قالدیراجاق طاقتینی آلماقا اوروناماقدادر. بولشەویك روسیەسینگ باباسی چار یالغز توركستاننگ ایزیلمەسینی كافی كورەمەسدەن دنیا خریطەسیدان تورك سوزینگدە اوچورولمەسینی تیلەمەكدە ایدی. بونگ اوچون آق پادشاهلاردان پترو آناطولینی روس اوردوسی تامانیدان آیاق آستیغا آلیب آق دیگزگە چیقماقنیدە وصیتنامەسیگە یازغان ایدی. بو امل ایلە روسلار عثمانلی توركیەسی باشیغا بالقان حربینی، قافقاس حربینی چیقاردیلار. جهان حربی باشلار-باشلاماس روسلار آناطولیغا كوز قویدیلار. یوز میگلەرچە تورك قانی توكولدی.

جهان حربیدە عثمانلی اوردوسی یەگیلدی. توركیە پارچالاندی. توركیە یونان، اینگلیز، فرانسز وە ایتالیا عسكرلەری تامانیدان ایگەللەندی. آناطولیدا بویوك قوماندان وە داهی غازی مصطفی كمال قوماندا سیدا تورك اوردوسی اوروشغا باشلادی.

توركیەنك یوقاریدا یازدیغم بو جبهەلەریدە یوزلەرچە توركستانلی توركیەنك سلامتی یولیدا جان بیریب جان آلدی. سوڭ آناطولی قورتولوش حركتیدە توركستانلی حاجی یولداش طرسوس جبهەسیدە سنان پاشا قوماندا سیدا ایدی. بو توركستانلی یگیت یالغز باشیغا فرانسزلەرنگ بر طابورینی توردردی. توركستانلی اورتاقلاری ایلە طرسوسنی ئەرمەنیلەرنگ قتل عامندان قوتقارودا یاردەم ایتدی.

سنان پاشا قوماندا سندا اوروشوب شهید توشكەن بو توركستان یگیتلەرینی آطنەدەكی قاپاتیلغان توركستان مسافر خانەسی یوللامشدی.

روسیە استیلاسی آستیغا توشكەندەنبەرلی تینمەسدەن روس وە روسلق ایلە اوروشوب قان توككەن شهیدلەر میلیونلارچادر. بو شهیدلەر بوكون آلتاینگ قارلاری آستندا، زرافشان، آمودریا، سردریا سولارینگ محرم قوچاغیدا، توركستان صحراسینگ باكر قوچاغیدا آتسز، مزارسز، ایزسز یاتماقدالار.

عصر دیدە توركستاننك آلتون تاوی، تاریم دریاسی وە هەر قاریش توپراغیدا شهیدلەر سویەگی كومولیدر.

بو بویوك شهیدلەرنگ یورەگی ناموس، دین وە توركلكنی قوتقارماق اوچون ایشلەمشدر. تاماریداغی قان توركستاننگ قورتولوشی او-

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

چون آقاندر.

بوکون تورکستاندا بو اصل تورك شهيدلەری اوچون مقبر وە آبدە
یاپدیرماق امکانسز. بو قهرمان شهيدلەريمزنڭ مقبری وە آلتون آبدەسی
ایرکن تورکستاندا کوکلەرگە یوکسەلەجەکدر.

حالبوکە اوکونتی کوتوب تورماسدان شهيدلەريمزنك مزارسز روح-
لارینی دربدر براقماسدان روحلارینا فاتحەلار اوقوماق کیرەکدر.

مەنە بونك اوچون بولتور طرسوسدە شهيدلەريمزگە آتاب قیلنغان
آبدە باشندا بو ییل بوتون شهيدلەر یمزنی تعزیز وە روحلارینا فاتحەلار
اوقویاجاقمز. بو مراسم 26 تشرين اول (اوقتوبر) جمعەکونی یاپیلاجاقدر.
مەنە بوکون بوتون تورکستانلیلار ماتم توتوب شهيدلەریمز روحنە فاتحە
اوقومالیدرلار. دوقتور صالح جان

* * *

استانبولدان مکتوب:

«تورکستان تورك گەنجلەر برلگی» نك بایرامی

استانبولداغی «تورکستان تورك گەنجلەر برلگی» شو ییل 7نجی
سەنتابردە اوزینڭ یدنچی ییل دونومینی اوتکەزدی. بو مناسبتلە استانبولدا
یاشاوچی بوتون تورکستانلیلار ، آذربایجان ، قریم وە ایدیل-اورال اویوشمە-
لەرندەن وە یيرلی تورکلەردەن برلك گە دعوتلی ایدیلەر. برلکنڭ سلطان
احمددەکی مرکز أدارە باغچاسندا ، چیچەکلەر آراسندا گوزەل برصحنە
قورولدی. صحنە وە باغچانڭ توگەرەگی تورلوگیلەم وە تورکستان اثر-
لەریلە بیزەتیلگەن وە دیوارلار تورکیە هەم تورکستان بایراقلاریلە یاسا-
تیلغان ایدی. صحنەنڭ باشیغا غازی حضرتلەرینڭ بر رسمی آسیلمشدی.

7نچی سەنتابر جمعەکونی ایرتەلەب باشدا برلك رئیسی نورالدین
بیك ، بوتون أدارە اعضاسی وە 20دەن آرتق طلبە برلکنڭ مرکز سالونیغا
توپلاندیلار. بارچالاری‌دا تورکستان توپپیسی کیمشلەردی. یعقوب بیك هەر
کیشیگە اوز وظیفەسینی سویلەدی. ساعت تام ایکی‌دە هەرکیم اوز وظیفە-

سیگە باشلادی. تشریفاتچیلار قوناقلارنی قارشیلاب یيرلەرینی کورسە-
تمەکدە ، بویوك ، کیچیك طلبەلەردە تورکستان قیافتندە صحنەگە چیقماق
اوچون تلاش ایتمەکدە ایدیلەر. محترم حاجی امین بیك وە باشقا برنیچە
آرقاداش قوناقلار اوچون شربت ایلە شکرلەمەلەر حاضرلاماقدا ایدیلەر.
باشدا نورالدین وە محمد جان بیکلەر بولغان چالغی هیئتی ایسە هیجانلە
حاضر بر وضعیتدە ایدی. برلکنڭ اطرافنداغی قوشنولار تیرەزەلەردەن
یاساتیلغان باغچا وە صحنەگە آینقسا ملی قیافتلی طلبەلەرگە قاراب
سیوینمەکدە ایدیلەر.

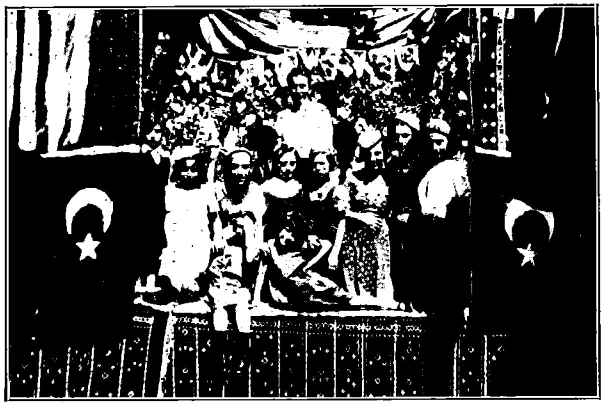

«تورکستان تورك گەنجلەر برلگی» نڭ
7نچی سەنتابر بایرامنداغی صحنە کورونوشندەن

ساعت تام اوچ. باغچا وە سالون لیم-لیق تولغان ایدی. آنالار ، قیز-
لار ، بالالار سیرالارنی تولدوروب ، سیرانڭ آلغی وە یوقاری قسملا-
رینی آذربایجان ، قریم ، ایدیل-اورال وە یيرلی منورلەردەن ألڭ گزیدە
ذوات شرفلەندیرمشلەردی. قالغان سیرالاردا تورکستانلیلار بالا-چاقالاریلە
برابر اوتورمشلاردی. بارچانڭ یوزندە سیوینچ علامتلەری کورونمەکدە
ایدی. ساعت 3گە یاقین یعقوب بیك صحنەگە چیقیب استقلال مارشی
سویلەنەجەگینی اعلان ایتدی. طلبەلەریمزدەن بر غروپ صحنەدە استقلال
مارشینی سویلەدیلەر. بوتون حاضرون کمال تعظیملە تیکلەدیلەر. اوندان

سوڭ برلك رئيسی نورالدين بيك بر نطق ايله مراسمنی آچيب قوناقلارنی سلاملادی وه برلكنگ يدی ييللق ايشله‌ری حقنده سويله‌رکه‌ن مؤسسله‌رنده‌ن دوقتور مجدالدين بيك‌گه وه بورونغو رئيس دوقتور صالح جان بيك‌گه آيريچا منتدارلق بيان ايتدی. نورالدين سوزله‌رينی «غازی توركيه‌سينگ ياراتديغی معارف نورلارندان برلگيمزنگ دائما ايشيق آلديغينی وه بو معارف سايه‌سنده بر قاچ طلبه‌نگ برلك حمايه‌سيله عين نورده‌ن فيضياب بولغانلقلارينی وه بولاجاقلارينی سويله‌ب ياشاسين غازی، ياشاسين توركيه وه برلگمز» ديب آلقيشلار آراسندا بتيردی.

نورالدين بيكده‌ن سوڭرا قوجا اوغلی عثمان بيك كرسی‌گه چيقيب، برلكنی قوتلولاغاندان سوڭ، توركستاننگ كيچمش وه حاضرغی حالی حقنده آتشين بر صورتده بحث ايتب، توركستان كيله‌جه‌گينگ پارلاق ايكه‌نلگينی، آينقسا ياشلقدان كوب بويوك نه‌رسه‌له‌ر كوتولگه‌نلگينی ايسله‌تب «ياشاسين غازی وه توركستان برلگی» ديب سوزله‌رينی آلقيشلار ايله بتيردی. قريمليلاردان اسماعيل بيك سوز آلاراق آتشين بر نطق سويله‌ب كوب آلقيشلاندی. بوندان سوڭ يعقوب بيك تكرار كرسی‌گه كيليب توركيه‌نگ هه‌ر طرفدان كيلگه‌ن تبريك مكتوبله‌رينی، تلغرافلارنی وه‌دوقتور صالح جان بيك طرفدان يوللانغان خطابه‌نی اوقودی وه كوب آلقيشلاندی.

مسامره دوقتور صالحجان بيكنگ «مارشيمز» عنوانلی شعريله باشلانيب، تورلو توركستان اويونلاريله ساعت 4 گه‌چه سوردی. اوندان سوڭ قوناقلارغا شربت وه شكره‌له‌ر بيريلدی. مسامره‌نگ ايكنچی قسمنده اويونلار وه مونولوغلار اوينالدی. طلبه‌له‌ريمز ايچنده آينقسا نريمان خانمله بديعه خانمله‌ر حاضرونگ دقتينی اوزله‌ريگه كوب تارتديلار. هه‌له بديعه خانمنگ «اويناڭ يار» اويونينی اوينارکه‌ن توركستان ملی بايراغينی ئه‌ل ايله يوندان اورولمش بر پانيله اوستيگه كيگه‌نلگی حاضرونغا سوينچ بيرمه‌كده ايدی. سوزنگ حقيقی معناسيله بر توركستان كونی كيچيريلدی. بوتون قوناقلار، آينقسا توركستانليلار برلكنگ موفقيتينی كوب سوينچله‌ر ايله قارشيلاديلار.

هندستانداغی توركستان مهاجرله‌ری آراسندا

توركستان مهاجرله‌رينك كوپله‌ب ياشاديقلاری قومشو أولكه‌له‌رنك بری هندستاندر. هندستاننگ تورلو مركزله‌رنده ياشاوچی يورتداشلاريمزنگ تشكيلات وه يورت، ملت اوچون نشريات ساحه‌سنده كورسه‌توب كيلمه‌كده بولغان فعاليتله‌رينی تقديرله تعقيب ايتب كيلمه‌كده‌مز. او ييرده ياشاوچی يورتداشلاريمز آراسندا فعال ايشله‌وچيله‌رده‌ن ع. ق. افندی ياقيندا مهاجرله‌ريمزنك عمومی تورموشلارينی، تشكيلاتلارينی اورگه‌نمه‌ك نيتی ايله بر سياحتغا چيققان ايدی. او، بو سياحت انطباعاتينی بزگه بيلديرمه‌كده‌در. ع. ق. بر قانچا ييرله‌رده يورتداشلاريمز آراسندا كوب گنه آچينارلق حاللار بيله‌نده اوچراشقان. بو حادثه‌له‌رده‌ن آلديغی تأثيرينی‌ده قايغيرار يوره‌ك‌له نقل ايتمه‌كده‌در. بز ايمديلك هه‌ر طرفدا ياشاب تورغان بوتون مهاجر وطنداشلاريمزغا هه‌ر حركتله‌رنده توركستانليلقنی، ملی وظيفه‌له‌رينی اونوتماسلقلارينی ايسله‌تو بيله‌ن كفايتله‌نمه‌كچی‌مز. بزده «آداشقاننگ عيبی يوق، قايتب اوين تاپقان سوڭ» ديگه‌ن آتالار سوزی بارليغينی‌دا اونوتماسلق كيره‌ك. بو نقطه‌ده ع. ق. افندينگ‌ده بزيمله برفكرده ايكه‌نلگينه اميديمز بويوكدر.

ع. ق. اوز تفصيلاتينی بزنی سوڭ درجه‌ده سه‌وينترگه‌ن تو به‌نده‌كی معلوماتله بتيره‌در:

«مه‌ن بومبای، احمد آباداغی يورتداشلاريمز آراسندا اوچراتديغم بعضی بر حادثه‌له‌رده‌ن متأثر بولوب آيريلغاندان سوڭ، اجمير شريفده قوندم. بو ييرده يكرمه قادار منور طلبه يورتداشمز بار ايكه‌ن. دهلی جمعيتيگه باغلانغان بو وطنداشلاريمز صبرسزلق بيله‌ن يورت قورتولوشينی كوتمه‌كده وه او يولدا چاليشماقدادرلار. ييرلی علما وه طلبه‌له‌ر بيله‌نده باغلانيب اونلارنی بزنك وطنداغی وضعيت بيله‌ن تانيشتريشقا اورونارلار ايكه‌ن. بو وضعيتنی كوروب جوده سه‌ويندم. بوندان آيريلغاچ دهلی‌گه توشدم. هندستاننگ ايگ مهم علم وه عرفان مركزی بولغان بوكه‌ته

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

شهر بزنگ بابالاریمزدان قالغان ملکدر. بو علم مرکزنده کوب گنه یورتداشلاریمز یاشایدرلار. کوچیلگی علما وه طلبه‌لەردر. بو یرده «انجمن اتحاد مهاجرین تورکستان» نامندا بر ملی اویوشمه قورولوب، ایکی ییلدان‌بەری اوچ یوزدەن آرتیق وطنداش قاتناشیب کیلمه کده‌دور. تشکیلاتنك اطرافداغی باغلانیشلاری بیله‌ن بیش یوزده‌ن آرتیق اعضاسی باردر. فعال مهاجر وطنداشلاریمزنگ یاراندیغی بو تشکیلاتنگ مادی جهتی او قادار بای بولماسادا اوز آرالارینی محکملەب، بولشه‌ویك فتنه‌چیله‌ری اغواسینا یول بیرمه‌ی، صادقلك بیله‌ن ملی فکرنی آلغا سوروب ملی قورتولوش اوچون کوره‌شوب کیلمه‌کده‌له‌ر. هیئت اعضالاری ایشله‌رینی کوب منتظم تاپدم. بو حال مه‌نم بوتون سیاحت یورغونلقلاریمنی بتیریب، اوزومگه یه‌گی کوچ بیریب یوباردی. تاکریم بو ملی قورتولوش اوچون چارچامای چالیشوچی ملتداشلاریمزغا بیتمه‌س کوچ بیریب، ایشله‌رینی دوشمان فتنه‌سنده‌ن ساقلاسین، دیب سوزله‌رینی عبدالله اولانی‌نك توبه‌نده‌کی شعریله بتیره‌ی:

«اگرچه مه‌ن مأیوس، پرغم ملتم احوالیدان
قطع امید ایله‌مه‌م تأمین استقلالیدان.
هه‌ر غمگ پایانی واردر، هه‌ر ألمنگ آخری
یاشلاریگ شاید قوتولسا، غفلتگ چه‌نگالیدان.»

تورکستانلی سیاح ع. ق.

عیاض اسحاقی بیکنك اوزاق شرقداغی حرکتله‌ری مناسبتیله

«اوساکا مه‌ینیچی» („The Osaka Mainichi“) «یاپان آدوه‌رتیسه‌ر» („The Japan Advertiser“) کبی بر نیچه یاپون بویوك غازیتالاریله «خاربینسکویه وره‌مه» وه «مانجورسکی ویستنیك» کبی روس وه اوقراینا تیلله‌رینده چیقاتورغان خاربین غازیتالاری بیتله‌رینده عیاض اسحاقی بیك افندینگ یاپونیا وه مانجوگونگ تورلو شهرله‌رینده اوقودیقلاری معروضه مضبطه‌لاریله اولارغا عائد یازیلغان آیریچا مقاله‌له‌رنی اوقودوق.

بالخاصه بزنگ تورك أولكه‌له‌رینگ ملی استقلال حرکتله‌ریده‌ن ییتیمسز درجه‌ده خبردار بولغان اوزاق شرق محیطندا عیاض‌بیك معروضه‌له‌رینگ نه قادار فائده‌لی ایکه‌نلگی اوستنده توقتاب اوتوروشنی آرتیقچا دیب بیله‌میز.

شو ییل باشلاریندا بعضی بر تاتار تاشلاندیلارینگ روس مونازشیستی پاروتیکوف ایله برله‌شیب، توکیو شهری کوچه‌له‌رینده، تون‌یاملیلیب عیاض بیگگه خولیغانچاسیغا هجوم ایتدیکله‌ری خاطریمزدادر. بو خولیغانلقنك توب معناسینی مبادا او وقتدا ییتەرلك درجه‌ده آڭلاماغان کیشیله‌ر بولسا ایمدی آڭلاسالار کیره‌ك.

او خولیغانلار اوزله‌رینگ بزنگ ملی استقلالیت حرکتله‌ریمزگه قارشی یوروتوب کیلدیکله‌ری دشمانلق یولی اوستنده اوزله‌ریگه قارشی تورارلق قورقولو بر آقیمنگ چیقیب قالیشینی سیزگه‌نله‌ر ایدی.

روسیه ایمپه‌ریالیزمینگ «قضا»سندا آڭ بویوك رول اویناياجاق اوزاق شرق محیطینی روسیه ایمپه‌ریالیزمیگه قارشی ملی قوتله‌ر ایله تانیشتریشیله عیاض بیك کوب فائده‌لی ایش ایشله‌مه‌کده‌دور.

آفغانستان ملتلر جمعیتینه کیردی

اوتکه‌ن سه‌نتابر آییندا آفغانستان، اوز مراجعتی ایله، ملتله‌ر جمعیتینه اعضا اولاراق قبول ایتلدی. اطرافداغی بوتون قومشولاری، او جمله‌ده‌ن ساویت روسیه‌سی، ملتله‌ر جمعیتینه داخل بولدوقدان سوڭ، آفغانستاننگ بو بویوك بین‌الملل اویوشمه‌ده‌ن چیته‌ده قالیشی یاراماس ایدی.

وطنمزنك قومشوسی هه‌مده خلقیمز طرفندان دوست دولت دیب تانیلاتورغان آفغانستانغا بز بویوك موفقیتله‌ر تیله‌یمز.

ساویت روسیه‌نك وضعیتی

«هاواس» تیلغراف آژانسینگ ریغا شهرینده‌ن بیرگه‌ن خبریگه کوره ساویت حکومتی شدتلی مالی قیینلقلار قارشیسندا تورادر. بر قاتار

دولت مؤسسه‌له‌رینده، حتی بعضی موسقواداغی دولت أداره‌له‌رنده مأمور وه ایشچیله‌رگه بر نیچه آیدان‌به‌ری آیلق بیریلمه‌گه‌ن. آقچاسزلقدان «ایکنچی بیش ییللق پلان»دا یازیلغان بعضی ایشله‌رنگ توقتاب قالغانلغی آنگلاشیلماقدادر. ساویت حکومتی بو آغیرلقلاردان چیقابیلیش اوچون خارجده‌ن بورج ایزله‌ش مجبوریتنده‌در. شمالی آمریقا ایله سیاسی مناسبت باغلاشدان باش مقصد لارینگ بریسی اورادان قرض آقچا تاپیش امیدی ایدی، لاکن بو امید بوشقا چیقدی.

اینگلته‌ره‌نگ «ده‌یلی ته‌له‌غراف» غازیتاسی (2. 10. 34) ساویت حکومتینک شو یاقین آرالاردا اینگلته‌ره دولت بانقاسیغا مراجعت قلیب قرضغا آقچا سوراغانینی، اینگلته‌ره بانقاسینک ایسه رد ایتکه‌نینی یازدی.

ساویت حکومتینک بوتون امیدی ایمدی فرانسه‌غا قالغان. ملتله‌ر جمعیتینه کیرگیزه بیلگه‌ن فرانسه قرض بیرمه‌سمی ایکه‌ن دیب بولشه‌ویکله‌رنگ «آلا قانلاری قیچیب»، «یوره‌کله‌ری دوپوللاب» توروبدر. بولشه‌ویکله‌ر ایله سیاسی یاناشمانی سویگه‌ن فرانسه ایسه موسقوا حکومتینی قرض آقچا بیریشگه آرزیدرغان دوست دیب تانیدورغاندیك کورونمه‌یدی. بوراده اونی هم ئه‌یتب اوتوش کیره‌ك، که فرانسه‌نگ بوکونگی ساویت روسیه‌سی بوینیدا ایسکی وقتدان قالغان اون بیش میلیاردلق آلتون فرانق آقچاسی بار. بونی ایسه بولشه‌ویکله‌ر «بز چار روسیه‌سینگ قرضینی تانیمایمز» دیب تولمه‌یدرله‌ر. بو ایکی دولت بری اوچون بری قان توکوشکه حاضردیك بولسالاردا، آقچا قرض بیریش وه ایسکی قرضنی تولەش ایشنده یوقدرلار.

تورکستان خبرلەری

اوچ تورکیه‌لی پاختا متخصصی تورکستاندا. «قیزیل اوزبیکستان» نگ 34 .7 .30ده چیقمش سانندا، باکوغا کیلیب پاختا ایشله‌ری اوستنده ایشله‌ب قالغان تورکیه‌لی متخصصلاردان اوچ کشینگ تاشکندگه کیلگه‌نلیگینی اوقودق. بولار تاشکندده‌کی پاختاچیلق علمی مؤسسه‌له‌ری وه تاشکند اطرافنداغی پاختا ساوخوزلارینگ أیشله‌ری ایله تانیشماقدا ایمشله‌ر.

اوزبیکستاننك موسقوادا قانچا طلبه‌سی بار؟

«قیزیل اوزبیکستان»نك 34 .7 .9 تاریخلی نسخه‌سنده، «ماسکاو یوقاری بیلیم یورتلاریغا کیمله‌رنی یوباریش کیره‌ك؟» دیگه‌ن مقاله‌ده، موسقواداغی اوزبیکستان طلبه‌له‌رینك سانی 650 کورسه‌تیلمه‌کده وه بولاردان آنجاق 260 یعنی %40ینگ اوزبیکله‌ر، قالغانلارینگ آوروپالیلار (روسلار)، یهودیله‌ر وه باشقالار ایکه‌نلگی بیلدیریلمه‌کده‌در. دیمه‌ك یاقین فرصتده بوتون أداره‌نی یرلی خلق قولیغا تاپشیریلاجاغینی سویله‌ب خلقنی آلداب یورگان اوزبیکستان حکومتی اوزبیکستاننك مدنی احتیاجی اوچون موسقوا مکتبله‌رنده‌ده اوزبیکستان حسابیغا روس وه یهودی یاشلارینی اوقوتماقدادر. بوندای حرکتله‌ر «یرلیله‌شتریش» سیاستیگه ساویت حکومتینگ حقیقی قاراشینی آچیق کورسه‌تسه کیره‌ك.

تورکستانداغی مکتبله‌رده‌ده یرلیله‌رنگ سانی حقیقتده بولشه‌ویك قومیسارلارنگ ادعا ایتدیکله‌رینگ عکسه‌در.

1932نچی ییلی تاشکندده اورتا آسیا تیمیر یول أداره‌سی طرفندان «الیکترو-میخانیك ته‌خنیکومی» آچیلمشدی. بو مکتبگه 1200 اوقوچی قبول ایتلگه‌ن. «قیزیل اوزبیکستان»نگ 34 .7 .12 تاریخلی نسخه‌سنده «یرلیله‌ر جوده آز» باشلقلی بریازیدا بو 1200 اوقوچیدان آنجاق 90نینگ تورکستانلی بولغانلغی بیلدیریلمه‌کده‌در. بو مکتبنی بو ییل 18 کیشی بیترگه‌ن. بولارنگ آنجاق برگنه‌سی تورکستانلی ایمش!

یه‌گی قادرولار — عشق آباددا‌کی یوقاری قیشلاق خوجالغی مکتبینی بو ییل 66 قوممونیست بتیرمشدر. بولار مکتبنگ ایلك مأذونلاری سانالیرلار. ینه شو شهرده‌کی په‌داغوژی اینستیتوتینگ تیل-ادبیات بولومینی بو ییل 11 کیشی بیترمشدر. («شورالار تورکمه‌نستانی» سان: 154 وه

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

فرقه تازه‌له‌شی — 5نچی سه‌نتابرده، تاشکندده، اورتا آسیا بیوروسی پله‌نومینده سویله‌گه‌ن نطقندا، اورتا آسیا فرقه تازه‌له‌ش قومیسیونی باشلوغی په‌ته‌رس، تازه‌له‌ش ایشله‌رینگ باریشندان توبه‌نده‌گی معلوماتلارنی بیره‌دور:

5نچی سه‌نتابرغا قادار تازه‌له‌شده‌ن اوتکوزولگه‌ن فرقه اعضالارینك سانی 20 میگگه یتکه‌ن(*). بو لاردان یوزده 24، یعنی 4800ی، فرقه‌دان چیقاریلغان؛ چیقاریلغانلار ایچنده روسلاردان 30%، تاجیکله‌رده‌ن 28%، اوزبیکله‌رده‌ن — 24%، باشقالاردان 22%.

په‌ته‌رس اوزون نطقندا دفعه‌لارچا فرقه اعضالاری آراسنداغی «ملی آلا کوزلوك»ده‌ن بحث ایته‌رکه‌ن دیدرکه: «بوکون، 1920/21ده‌گی کبی، کوچه‌گه چیقیب، تورکستانلیلارنی آچیقدان آچیق حقارتلاب یوروچی آحمقلار تاپیلماس؛ لاکن ملی سیاست بوزغونچیلیغی باشقا ساحه‌لاردان کوره، ملی قادرو، بالخاصه ملی متخصصلار مسئله‌سنده آیدینراق صورەتده کورونه‌در. روسلارغا نسبتاً تورکستانلی ایشچیله‌رگه بیش-آلتی حصه آز محنت حقی بیرو؛ روسلارغا یاخشی اوی، یاخشی ییمه‌ك، یاخشی اورون بیریشله‌ریله تورکستانلیلارنی ایشده‌ن قاچیرتو، یاخود ایشچیله‌ر آشخانه‌سنده باشقا ایتله‌رگه دوگوز (چوچقا) ایتی تاتیشتریب بیشیرمه‌کله تورکستانلیلارنی زاوودلاردان بیزدیروکبی مثاللارنی کیتریب، په‌ته‌رس «مه‌ن بوکبی بوزغونچیلقلاردان جوده هه‌مکوب مثال کیتره بیله‌ر ایدم» دیه‌در. بونگله برابر په‌ته‌رس فرقه‌دان چیقاریلغانلار آراسندان تورکستانلیلارنی آیریچا کورسه‌تیب، بعضیلاری حقندا آیریچا «آغیر عیبلی» معلوماتلار بیریب اوتمه‌کچی بولادی. مه‌نه سزگه تاشکندده فرقه‌دان چیقاریلغان یات عنصرلی ایکی اوزبیك: 1) آی خواجه اوغلی، ایسکیده آتاسی ملا وه‌که‌ته ساوداگه‌ر بولغانمیش. 1929نچی ییلدا تاشکند زراعت ماشینه‌سی زاوودیغا کیریب ایشله‌ب، 1932نچی ییلدا ایشچی صفتیله فرقه‌غا کیریب آلغانمش. 2) میر قادر اوغلی، بوکیشی 15 ییللق عمرینی مصرده اوتکوزگه‌ن. مکه‌ده مدرسه‌ده اوقوغان. تورکستانغا قایتیب کیلیب 1925ده سمرقند پیداغوژی اینستیتوسنده معلم بولغان. 1930ده تاشکندگه کیلیب «1نچی مای» ایشخانه‌سیگه ایشچی اولاراق کیریب فرقه‌غا یازیلغان. 1933ده‌ن‌به‌ری زراعت ماشینه‌سی زاوودیندا ایشله‌ب کیلگه‌ن. بو کشینك تاشکندده ایکی قاتلی اویی بارمیش...

تورکستاندا مهم اصلاحات. اجنبی غازیتالارنگ موسقوادان آلیب یازدیغی معلوماتلارغا کوره ساویت حکومتی اورتا آسیا بیوروسیله اورتا آسیا یوکسه‌ك اقتصادی شوراسینی تارقاتیب یوباریشغا قرار بیرگه‌نمیش. معلومدر، که اورتا آسیا بیوروسی (باشلوغی باومان دیگه‌ن بریسی) بولشه‌ویك فرقه‌سی مرکز اجرا قومیته‌سی نامندان اورتا آسیا جمهوریته‌ری دیدیکله‌ری اوزبیکستان، تورکمه‌نستان، تاجیکستان، قیرغزستان وه قارا قالپاغستان اوستنده‌ن باقیب، موسقوا دیره‌کتیوینی (نوسقاوینی) تورکستاندا به‌جه‌ریب تورغوچی آیریم بر مؤسسه ایدی. اورتا آسیا یوکسه‌ك اقتصادی شوراسی ایسه، باشلوغی 1923نچی ییلی تورکستاننی آچلقدان قیردیرغان پاسکوتسکی بولغانی حالدا، تورکستاندا آیریچا بر اقتصادی دیکتاتورلق یورگوزوب کیلگه‌ن بر اداره ایدی.

بو ایکی مؤسسه‌نگ یوقالیب کیتکه‌نی بیله‌ن تورکستان ملی جمهوریته‌رینگ «ملی آزادلغی» کیله‌یگه‌ن بولمای، بوکونگه‌چه اوزاتیلیب کیلگه‌ن «بیوروقراتیزم» اصولینی برآزدا قولایلاشترماق دیمه‌کدر.

*

قیزیل یاریم آیچیلار آراسندا — تاشکند، سمرقند، خوقند، آندیجان، بوخاراکبی بویوك شهرله‌رنگ قیزیل یاریم آیچیلارینگ قاتناشیغی اوتکه‌زیلگه‌ن. بو ییلغی مسابقه‌ده غازغا قارشی ماسکانی اڭ چاققانلق بیله‌ن 4 ثانیه‌ده که‌مچیلکسز کیشده وه مپلتق آتیشدا، دشمانلدان ساقلانیشدا، حربی انتظامنی یاخشی اوشلاشدا: بوری کریم اوغلی، خالق اوغلی، زینب همدم قیزی، صدیق اوغلی وه عبدالله اوغلی لار اڭ اعلا بها آلغانلار. («قیزیل اوزبیکستان» 34 .7 .6).

(*) اورتا آسیادا بوتون فرقه اعضاسینك سانی 88 میگدر.

Verantwortlich für Verlag und Redaktion: Dr. Tahir Schakir, Berlin-Steglitz
Druck: Sonnendruckerei G. m. b. H., Berlin-Charlottenburg 4
مسئول مدیری: دوقتور طاهر شاکر.

Yach Turkestan

Octobre 1934 (Le jeune Turkestan) No. 59

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: **Moustapha Tchokaï-Oghly**

یولیمزغا توغرو کیلگەن بوتون یازولار اوچون مجموعەمزنگ بیتلەری آچیقدر. باسیلماغان یازولار قایتاریلماس.

آبونە شرطلری:

ییللغی 100 فرانسز فرانقی، آلتی آیلغی 60 فرانق، اوچ آیلغی 30 فرانق.

بیلدیریش: دهلیدەکی «تورکستان مهاجرلەری برلگی» («انجمن اتحاد مهاجرین تورکستان») 22نچی شعبان 1353 هجری (29. 11. 1934)دە 3نچی یاشینی تولدوروب 4نچی یاشیغا آیاق باساجاقدر. بوکونی دهلیدەکی تورکستانلیلار طنطنەلی بر یالپی توپلانیش ایله قارشیلاماقچیدرلار. بو ملی اویوشمەنگ بایرامینا «یاش تورکستان» آلیسدان سلاملار یوللاب، اونگ اطرافینا توپلانغان تورکستان ملتچیلەرینگ ملی استقلال یولنداغی حرکتلەرینده موفقیتلەرینی تیلەر وە یاقین کیلەجەکدە ایرکن تورکستانغا ایریشمەلەرینی تمنی ایتەدر.

دنیانگ هەر تامانیغا یاییلغان تورکستانلی توغانلاریمزنگدا دهلیدەکی ملی اویوشمەنگ ییل دونوم بایرامینی قارداشلق تویغوسیله ایسلەمەلەرینی اوتونەمز. باشقارما.

مجموعەمزگە تیئشلی هەر تورلو یوللانمالار اوچون آدرس:

Moustapha Tchokai-Oghly

7, Square de la Fontaine

Nogent s. Marne (Seine)

France